

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાખિડ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૨૮૦૩ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ડૉ. સુરજી લાખા, રૂ. ૨૫

વિષય ઇતિહાસ, સાહિત્ય, સામાજિક

पाक इ.

विमदन=सुदोषममम

अंशः, रक्तलं

अने वेस मणीने

दृष्टा याय छिने

महुंम=महुं ममेसा,

महुं

महुंम=महुंम=महुंम

द्विवा

अमममम=ममम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

महुंम=महुंम

RECEIVED ON 5-5-16

W. S. S. S.

Huzar Deputy Collector,

Surat.

બેસન. આ. ડી. શાહ એન્ડ કો. ફાદ.

કન્યા વાચનમાળા.

११. कृष्णार्द्र सं प्र.

भेट=मक्षीस; धनाम
 डिहारता=सम्भावत
 नसंनान=छोकरां वगर
 छकहार=वारस
 राक्षपक्ष=राजगादी
 डराव=निश्चय
 गभीरता=महामपात्रं
 नीडरपक्षुं=डर वगरनुं
 होतुं ते; भेषडकपक्षुं
 तरुषु=शुभं न
 रंजराम=वीक्षा
 विसाह=उभंग; होंस
 आश्रय=नवापत्र; ता-
 शुभी; अश्रयभी
 पालाभेट=राजसभा
 आपक्षु=व्याप्यान; पेटा
 ना विचारो धक्षु
 माक्षुस वक्ष्य कही
 अतावत्ता ते
 प्रसंग=वषत
 क्षिर उपरनुं ज्ञेयम=
 माये आवेक्षुं काम
 पृथं=पुरो; पात्रो

सहाय=महा
 ग'वन=भारत; रिवाज
 अमृत्यना=अश्नना
 समान=सरभा
 पाठ २.
 स्थिति=हालत; दसा
 पुनर्धिर्भ=पुत्री तरीकेनी
 इरण
 कयाश=भाभी; कसर
 करण=देतु; देखु
 अदा करवु=आपवु
 जेवर्तलुक=अराण आल
 जगदणीआं=आंअमां
 पाणी भरघ आव-
 वां ते
 नामदार=प्रप्यात
 मंगुरी=महाली
 हस्तावेण=लेख; लप्याथु
 अहित=अकहाथु;
 जेरलाभ
 संपृथु=पुरेपुरी
 क'पनि=म'ङ्गी. (अक
 वपत हिंइस्तानमां

રાજ્ય ચલાવતી હતી તે મંડળી)
 હરે રે = સરકારી જાહેર ન
 બેંકક પત્ર = નીડર તાર્થ
 બીક વગર
 અભય વચન = નિશ્ચય
 પાળવાની કમુલાન
 દલત = અડમ પાણું
 પ્રત્યે = તરફનો
 પ્રિન્સ = રાજા
 પ્રતિજ્ઞા = વચન
 વર્નન = ચાલ
 હેરાતન = પશુની હયાતી
 લગીની સ્ત્રીની પર-
 છુંલી હાલત; સૌભાગ્ય
 સાલસાઈ = મહાપણું;
 બલાઈ
 સાચવેલી = સંભાળ
 આબાદની = સારી સ્થિતિ
 શોધખોળ = તપાસ
 આલુખ્ય = નિંદગી; આવરદા
 પરસોડાસી = સ્વર્ગવાસી

પાઠ ૩.	પાઠ ૪.	કુઃખ
કર્ત્ત્વ=આપણે જે ક-	સાહેલી=સખી; બેનપણી	હરખડીને=નરમ થકને;
રવાને અંધાવલા	શાશ્વપણું=કઢાપણું	ગભરાકને
છીએ તે; ધર્મ; દુરજ	સાંખીએ=સાંભળી રહીએ	જાનતા=વિદ્યા આપ-
પાત્ર=લાવક; ચોખ	રહે=મન	નાર; સુર
પાળીપોપીને=ખવડાવી	ખોટાં=કડવાં; શુદ્ધાં	પાનીએ=પગને તળીએ
પીવડાવીને	સંગને ચડે=દોસ્તી કરે	પાનીએ બુદ્ધિ=દબાઈ
મણુવી મણુવી=મણુવી	વિરોધ=અણુખનાવ	ગએલી બુદ્ધિ (જેને
વીને અને અનુભવી	લાખે લેખાનો=બણેખ	આગળ પાછળનો વિ-
કરીને	લેખો=મણે	ચાર સુઝે નહિ તેને
નિરંતર=દંભેશાં; નિત્ય	લાજ=મર્યાદા	વિષે બોલતાં વપરાય છે.
કૃદ્ધ=ધરડાં	પગવાટ=પગરરતો;	પ્રમદા બુદ્ધિ પાનીએ)
દુઃખ=પાપી	સોરડો	સુરત=ધ્યાન; ચાદાસ્ત
અધાગ=જેનો છેડો	અર્થ=નકામો	પાણીથી પહેલી પાળ
નહિ તે; પાર વગરનો	જડી=તુચ્છકાર ભરેલી;	ખાંધવી=માગળથી
સમર્થ=જેરાવર; ખળવાન	અશુદ્ધ	વિચાર કરવો
રક્ષણુ=સંભાળ	આડી=ખોટી	લાજ=આખર
શાંતિ=સન્નિદ સંપ	માખીએ=ખોલીએ	દોષ=પાપ; વાંક
પ્રત્યે=સંબંધે; વિષે	આપણ=આપણી; મહા-	

પાઠ ૪. બેનપણીને ઉપદેશ.

સમજાવતી:-હે સખી જે તમારે સંસારમાં સખી જાંખીને સુખી થવાનું શીખવું દોષ તો શાશ્વપણું શીખજો. (ટક) (૧) સાસુ સસરા કહે તે બધું સાંભળી રહેવું ને મનમાં જરા પણ કંઈક રાખવો નહિ.

(૮૬) (૨) મોઢેથી મીઠા મીઠા શબ્દ બોલવા અને કદાપિ કડવા શબ્દ બોલવા નહિ. (૮૬) (૩) દાસ, દાસી બંધાને માન આપવું ને કદી કોઈને ટુંકારો કરવો નહિ. મતલબ કે કોઈને હલકો શબ્દથી બોલાવવા નહિ. (૮૬) (૪) આપણી સગત કરે તેને શિખામણ આપીને સુધારવું અને તેની સાથે અણબનાવ કરવો નહિ. (૮૬) (૫) છવ નકકી કામકાજમાં રાખવો અને મર્યાદા પાળનામાં લાખે લેખાંતો (ધણેજ) લાખ ગણવો. (૮૬) (૬) તદન અજાણે રસ્તે જવું નહિ. અને ખરાબ ચાલનાં ઘેરાં પાસે બેસવું નહિ. મતલબ કે ખરાબ ચાલનાં ઘેરાંની સોબત કરવી નહિ. (૮૬) (૭) વખતને હલકો ગણીને નકામો ગુમાવવો નહિ, પણ તેને (વખતને) ભરતકામમાં, ચિત્રકામમાં તથા ચોપડીઓ સંભાળવામાં કાઢવો. (૮૬) (૮) કામ વગર ખોટી ચઢીને રમવું નહિ મતલબ કે રમીને વખત નકામો ગુમાવવો નહિ; અને મેલાં ઘેલાં (અસ્વચ્છ) રહેવાની ચાલ છોડી દેવી મતલબ કે સ્વચ્છ રહેવાની ટેવ પાડવી. (૮૬) (૯) ધરખાર સારી રીતે સ્વચ્છ રાખવાં અને પુચ્છકાર ભરેલી અથવા અશુદ્ધ કે આડી બાપા બોલાવી નહિ. (૮૬) (૧૦) ગુસ્સે થએલાની સાથે આપણે ગુસ્સે થવું નહિ પણ આજ દેખીને પાણી થવું મતલબ કે કોઈની સામે આપણે વિનયવાળા થવું. (૮૬) (૧૧) ઘણાં મોટાં દુઃખમાં ધીરજ રાખવી; મતલબ કે ભારે આપત્તિના સમયમાં ધીરજવાન થવું. પણ મનમાં ગભરાઈ જઈને હિંમત છોડી દેવી નહિ. (૮૬) (૧૨) વિદ્યા આપનારને માળાપ સમજવા અને પુદ્ધિ પગની પાનીઓ રાખવી નહિ. (૮૬) (૧૩) આડી અને ચોરીમાં મનને લગાડવું નહિ. અને ઘણું ખર્ચવાની

ટેવ ઝોછી કરવી મતલબ કે છઠાઉપણાની ટેવ છોડી કરકસર કરવાની ટેવ પાડવી. (ટક) (૧૪) મહું કરવાને માટે આગળથી ધ્યાન પહેંચાડવું અને હું જેનો પાણી આવતા પહેલાં પાણ ખાંધવી. મતલબ કે કંઈ પણ્ય કામ કરતાં પહેલાં તેનો આગળથી વિચાર કરવો. (ટક) (૧૫) આજે આગરમાં વધારો થાય એવાં સારાં કામ કરો. હમેશાં સચુરી રાખો અને પાપથી ડરો. (ટક) (૧૬)

પાઠ ૫.

પન્ના=પન્નું; એક

જાતનું રત્ન

સ્વામિભક્તિ=ધણીની

સેવા

પટાવનો=રાજ્યના મુખ્ય

સરદારો

આમદ=નાણું; કાલાવાલા

લગામ=સત્તા; અમલ

નિષ્કંટક=કાંટા વગરનું;

હરકત વગરનું

દાયો=હક

નિશ્ચિંતપણે=નિરાંતે

ધાવ=ધવડાવવાને રા-

ખેલી ઓ

હજમ=વાળંદ; રાત

વિકાસ થયો=મયો

રણુવાસ=ન્યાં રાણી-

ઝો રહેતી હોય તે

જગ્યા; જનનાંખાનું

હાદાકાર=શોકનો મન-

રાટ; કેર

શોક સાગરમાં=દીલગીરી

રૂપી દરીઆમાં; અતિ-

શય દીલગીરીમાં

શોધ=ખોળ; તપાસ

કેસ=ગાઉ

હોશત=ધાસ્તી; ખીક

ટકી શકાય=સામા થવાય

શક=વહેમ; શંકા

સુખાગીરી=પરગણાનું

હાકેમપણું

માડમાંડ=અવળા સવળા

વિચાર

નીમલકહલાલી=લૂણ ખા-

ધીને તેનું હક કરવું,

એટલે જેનું અમલ

ખાધએ તેની બરાબર

નોકરી કરવી તે

ધન્યવાદ=શાન્તાશી

બસ=પુરતા

સપુરત=સોંપણું

ચરચાય=ફેલાય; જાહે-

રમાં આવે

પરિણામ=ફળ

રસણાથે=ખચાવને માટે

નિર્ભય=ખીક વગરનું

હલવાળી=આખર કરી

જોટા=જોડ

પાઠ ૬.

વિનય=નમ્રપણું; નરમાઈ

વિનય વેરીને વશ કરે=	દાખવવાથી=બતાવવાથી	અબ્દ; સન્માન
નરમાશથી દુરમન	દીનતા=ગરીબપણું	તોછકાઈ=દલકાઈ
પણ તાબે થાય, મ-	સ્વાર્થી=મતલબી	આરવકકરે=આરખોજ;
તલબ કે નરમાશ	સંત=સાધુ	વજન
આગળ દુરમનનું	ગતરખુ=શરીર સાચ-	ચાવળું=કામ વગરનું
પણ કંઈ ચાલતું	વીને કામ કરનાર	ધાણું બોલનાર
નથી. જેમકે રેશમ	છાંડું=દોષ; વાંક	ઉછાંછળાપાણું=ઉદ્ધતાઈ
નરમ છે તેથી તે	આમોશ=સહનશીલતા;	બંગ=નાશ
તરવારના ઝટકાથી	સાંખી રહેવું તે; હામા	ગંભીરપણું=કરેલપણું
પણ કપાતું નથી.	ખાકરી=ટકર; સામા	ગંભીર=કરેલ
સંપાદન કરવું=મેળવવું	થવું તે	ઉછાંછળું=ઉતાવળીઈ
દુરમનાવટ=વેર; દુરમ-	ખાકરી બાંધવી=ટકકર	ઉપમા=સરખાવવું;
નાઈ; કાનુવટ	લેવી; સામા થવું	આખર વધારવી
આવડત=આવડ	અંગ=ભાગ	માઝા=હદ; મર્યાદા
હાંપડ=હાંપણું; ગર્વ	બોલી=વેણ; અબ્દ	કાવડું=કાલું
તપી જાય=ગુરસે થાય	કરણી=કૃત્ય; કામ	ચીદ=કંટાળો
અણુગમનું=કંટાળાબરેલું	સંખ્યતા=અદબ	તામસ=કોષ
વજન=માવવકકર	તુલ્યારવું=દલકું ગણવું	ટાપસી=સાહેદી
દેવમાવ=અદેખાઈ	આવકાર=તમે આવો	અદબ=મલાયકો
દીનપણું=ગરિબાઈ	એવી રીતનો માનસૂચક	

સવાલ—વિનયનાં કેટલાં અંગ છે અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૭.	એવી	પાર=હેડા
અહન=સમજી ન શકાય	ગતિ=ચકિત	અકળ=સમજી ન શકાય

એવી	અવલોકતાં=ધારીને જોતા	દેખની=જોની
કળા=હિકમત	ઉંડા ઉતરી અવલોકતાં	કર્તા=મનાવનાર
ધારી=રાખી	=મારીકીથી જોતાં	પાળક=પાળનાર
પુરણુ=પુરા; ખરા	વૃત્તિ=વલણુ	તારક=તારનાર
કરણુ=દયા	વિરામે=હરી રહે	વ્યાપી=ફેલાઈ; પ્રસરી
કરણુનિધિ=દયાનો	અમળ=નવાઈ જેવા	ધટ=શરીર
ભંડાર; પરમેશ્વર	અસૌક્રિક=અદ્યુત;	પેખા=શુભો
કૌટિક=કરોડો	તરેહવાર; લોકમાં ન	વશ=તામે
અનેક=ધણી	જણાય તેવી	ભકિતવત્સલ=ભક્ત ઉપર
અમાપ=ધણાજ	લેખીને=ગણીને	માયા રાખનાર
માપે=ગણી શકે	પેખીને=જોઈને	ઉર=મન
રચના=ખનાવટ; ગોઠવણ	પ્રાદ=મોટા	

પાઠ ૭. પરમેશ્વરની બંદગી.

હે પરમેશ્વર તારી શક્તિ સમગ્ર શકાય નહિ એવી છે, ત્યારે તેનો છેડો હું શી રીતે મેળવું? મતલબ કે તારી શક્તિનો છેડો પામી શકું નહિ, માટે હું તારી હિકમત સમગ્ર શકાય નહિ એવી છે એટલું જાણીને તને ખરેખરા હેતથી ભયું. હે પરમેશ્વર (૧) હે દયાના ભંડાર તું મનમાં ધણી દયા લાવીને પાપની મારી આપે છે અને વળી મહેરબાની કરીને કરોડો દુઃખ મટાડે છે. હે પરમેશ્વર (૨) આખી દુનિયાના છવેનું પોષણ કરવાની, કીડીને કણુ અને હાથીને મણુ અનાજ આપવાની શીકર તનેજ છે, હે પરમેશ્વર (૩) તું પ્રાણીઓને સુખ આપવાને માટે ધણી ધણી ચીજો પેદા કરે છે. એ તારા ઉપકારો ધણાજ છે; તે (ઉપકારો) મારું મન શી રીતે

ગણી શકે ? હે પરમેશ્વરં (૪) મન ખૂશ થાય એવી સારી રીતે
બનાવટ બનાવી છે તે બહુ ખારીકીથી જોતાં મનનું વલણ ત્યાંજ ફરી
રહે છે. હે પરમેશ્વરં (૫) નવાઈ જેવાં તરેહવાર મોટા પહાડો, ફરીઆ,
નદી, અને વળી ધણું જંગલ ને ઝાડો જોઈને ગણીને પણ હે પરમેશ્વરં
(૬) તેં આ પૃથ્વીથી મોટી પૃથ્વીઓ ને કરોડો સુરજ બનાવ્યા છે,
એ બધાને આકાશ પોતાના અંગમાં ફેલા સમાવી દીધા છે !
હે પરમેશ્વરં (૭) એ બધાને બનાવનાર કેવો મહાન શક્તિ ધરાવે
છે ! તેજ બધાનો પાળનાર ને તારનાર છે અને તે સારાં કામ કરાવે
છે. હે પરમેશ્વરં (૮) તે (પરમેશ્વર) આખી દુનિયામાં અને શરીરમાં
પણ ફેલાઈ રહેલો છે. હે પ્રાણીઓ તે તમારી પાસે રહેલો છે પણ તમે
જોઈ શકો નહિ એવો છે. હે પરમેશ્વરં(૯) જે ભક્ત ઉપર માયા
રાખનાર મહા પ્રભુ (ભક્તના) પ્રેમને તાજે છે તેની આવધી ભક્તિ
કઈ એવીજ આશા મનમાં છે, હે પરમેશ્વરં (૧૦)

પાઠ ૮. ધર્મરાજ=યુષ્કિંદર; પાંડુના વડા પુત્ર.

દ્રોણાચાર્યની ઉત્પત્તિ વાત. ભારદ્વાજ ગંગાકિનારે પૂજન કરતા
હતા ત્યાં ઇન્દ્રની એક દેવાંગના તહેવારને દિવસે સ્નાન કરવા આવેલી
તેને જોઈ ઋષિ વિન્દલ થયા ને વીર્ય ખલિત થયું તે તેણે ફરી-
આમાં મૂકયું ને એમાંથી દ્રોણ ઉત્પન્ન થયા. એમના છોકરાનું નામ
અશ્વત્થામા. એ ચિરંજીવી છે.

વહેંચણું=ભાગ	પ્રતિજ્ઞા=પણ; ટેક	ધાણુ વળી ગયો=મરણુ
ચુસ્ત=આમદથી મંડયા	વિનાશકારી=નાશ કરનાર	પામ્યા
રહેનાર; વળગી રહેનાર	પક્ષ=તરફદારી; તરફેણ	શ્રી કૃષ્ણ=એ વિષ્ણુને

આઠમો અવતાર હતો
 ધનુર્વિંદા=કામદેવ વાપ
 રવાની વિદ્યા
 પાવરધો=અખરધાર;
 હોશિયાર
 રણસંઘામ=મોટી લડાઈ
 હાહાકાર=શોકનો ગભરાટ
 કાયા=શરીર
 અમર=મરે નહિ એવી;
 કાયમ
 શસ્ત્ર=દશિયાર
 અશ્વત્થામા=દ્રોણાચાર્ય
 ને કૃપાયાના પુત્ર એ
 ચીરંજીવી છે.
 અશ્વત્થામા=એ નામનો
 કૌરવ લશ્કરમાં એક
 હાથી જેને બીમે
 કૃષ્ણના કથાથી મારી
 નાખ્યો હતો તે
 દેહત્યાગ=શરીરને છોડી
 દેવું એટલે મરી
 જવું તે
 સુકિતખંધ=શુકતું;

બંધ બેસતું
 કરનાર=નકી થનાર
 છળ=દગો; છોતરવું તે
 દ્વિઅર્થાં=બે અર્થ વાળું
 વેણુ=મોલ; શબ્દ
 હઠ=આમઠ; તાણુ
 રણક્ષેત્ર=લડવાની જગ્યા
 નરો=પુરુષ
 કુંજર=હાથી; ગજ
 વા=અથવા
 નરો વા કુંજરો વા=
 પુરુષ હોય અથવા
 હાથી હોય
 સિદ્ધ થયું=પાર પડ્યું
 પરતાપો=દીલગીરી
 પાઠ ટ.
 ચહેરો=ચિત્રલ
 દીલગીરી=નાખુશી
 છુટે મોઢે=મહાજી
 શાંત=ધીરજવાન
 કુમો=છાતીનો ધબકારો
 જીભ ઉપડતી નથી=કંઢે
 જાની મરજી મલી નથી

બળશ્રીઆ=રમાડીને
 ખેલ કરનાર જેવા કે
 માતા કાદનાર. વજેરે
 આઘાં=ફૂકમ
 વિરુદ્ધ=ઉલટું
 અલબત્ત=ખરેજ; ખ-
 ચીત; બેશક
 શકો=સદેહ; વહેમ
 માર્ગ=ઉપાય
 કનો=કોરણ
 ઇરાદો=મનસુબો
 ડોળ=ચાળા; ડોંઝ
 ઉતારી લીધો=નકલ કરી
 હેતુ=મતલબ
 જનમદ્ગળ=જમરખ
 પ્રભ=સવાલ
 પાઠ ૧૦.
 સ્વદેશ=પોતાનો દેશ
 ભાર્તજૂમિ=ભરત ચ-
 જનો મુલક; ભરત-
 ખંડ; આચાર્ય;
 હિંદુસ્તાન
 વિષે=માં

ઓમ=હૂમિ; જમીન	વિવેક=અર્થ ખોટું	મિથ્યા
મુજ્જ=અકલ વગરનો	સમજનાર	જન્મ=જિન્દગાની
દાઝ=લાગણી; દયા	વડો=ખરો	કમાણી=સાર્થક
શુક=સુકુ; દયા વગરનું	લેખે=ગણે	વિદેશે=પરદેશે
વજ્જ=કંઈક	વિદતા=પડિતાઈ;	વિગામી=ગુણ પડેલાં
લેવું દેવું=લેણ દેણ	વિદાનપણું	ભેગી=મળી
વડો=મોટા	સ્વદેશાભિમાની=પોતાના	નાવે=આવે નહિ
બૈભવી=મોજ માણુનાર	દેશના ગર્વવાળો	
રાજવી=રાજ	દયા=દાકડ; નકમો;	

પાઠ ૧૭ પોતાના દેશ પર પ્રેમ.

સારા ભરતખંડમાં હંમેશાં રહેતો હતો. તેમાં કોણુ બિચારો હશે કે જે “મારો દેશ સારો છે, મારી જમિ સારી છે. અને એ અને જીવથી હંમેશાં વહાલી છે” એમ કોણુ નહિ કહેતો હોય ? મતલબ કે બધાજ કહે છે. (૧) કયો અકલ વગરનો પૃથ્વીને મારે મારતો હશે ? મતલબ કે પૃથ્વીપર મારફત કયો માણસ હશે ? તો કે જોને દેશની લાગણી જરાપણુ નથી, જોનું મન હંમેશાં કંઈક અને સુકાયલું મતલબ કે ધાતકી અને દયા વગરનું હોય છે, અને જે એમ જાણે છે કે મારે કાંઈ લેવું દેવું નથી મતલબ કે મારે કોઈની સાથે સંબંધ નથી એવો માણસ. (૨) કદાપિ તે બહો પૈસાવાળો, રાજા કે રાણો હશે, તોપણુ તેને વિવેકી માણસ વખાણુ નહિ, કારણુ કે કાગડા અને કીડાની પેઠે તે પોતાનું ગુજરાન કરે છે. (૪) જે દેશીનાં દુઃખ મટાડે, હજારો માણસોનું હંમેશાં પોષણ કરે, અને વળી લોકોના બલામાં પોતાનો લાભ લેતો તેને ખરો સ્વદેશી.

જાણ્યો. કહો કે તેને (ખરા સ્વદેશીને) ખરા હેતથી કોણ નહિ જુઓ ! મતલબ કે જાણજ તેના તરફ ખરા હેતથી જુઓ. (૪) જેણે દેશની લાગણી માટે વિધાનો ઉપયોગ કીધો નથી. લોકની લાગને માટે એક પાઠ પણ ખરચી નથી, સ્વદેશાભિમાનનાં કામ કર્યાં નથી તેણે પોતાની જાંદગી નકામી ગુમાવી અને શું કરાવ્યો ? મતલબ કે તેની જિંદગી એકે મધ. (૫) પરદેશમાં ધણો વખત રહીને-ગુમાવીને જે ખરા નસીબદાર તેજ પોતાને દેશ પાછો ગયો; તે ત્યારે પોતાના દેશમાં જય ત્યારે જુદાં પડેલાં સગાં અને જુમિને હેતથી મળે એ વખતે કહો કે કોને હરખનાં આંસુ નહિ આવે ? મતલબ કે જેને પોતાના દેશ પર પ્રેમ છે એવા સ્વદેશ ભક્તને આવેજ. (૬)

પાઠ ૧૧

હકકટ=આંટી

ખલા=પીડા

ચઢિઆણું=સરસ

કિ મત=મૂલ

ચોકસી=તપાસ; તજવીજ

દામ=પૈસા; નાણું

પસંદગી=પાસ

છટી પડ્યા=નકામા મથા

આશીષ=દુવા; આશીર્વાદ

વૈતર=સખત મહેનત

માંડ=ધણી મુશ્કેલીથી

ખરીદો=વેચાતો થીધો

અનાથ=માઆપ કે ધણી

વગરનાં; મરીમ

આંતરડી કંરે=સતોપ

પામે.

ધટિત=ચોગ; લાયક.

પાઠ ૧૨.

પુલણુજી=વખાણુથી પુ-

લાઇ ખર્ચ કરનાર.

જિંધજ જિડતી નથી=

સુસ્તાઇ જતી નથી.

જ'પ=નિરાંત

વાંકડો=પહેરામણી

દેશાધગીરી=દેશાધની

પદવી; મરાસ; તોડા

વજીરો=ઠનામમાં મળેલી

જમીન વગેરે; સરકારથી

મળતી આગાધત જમીન

વ્યાજ=રૂપીઆનું બાકુ

પતી શકે=આપી શકાય

ઉજળું એટલું દૂધ દેખો

છો=તમે પેદાશ જુઓ

છો પણ ખરચ કેટલો

છે તેનો વિચાર કરતા

નથી.

પાલવનાર=પરવડનાર;

બોજનાર

કરકસર=પોત્ર અરચ	હૃદયી જાહે=મળ ઉપરાંત	ફાવે=મરજીમાં આવે
નિભાવવું=ચલાવવું	કકળાટ=ખડખડાટ	ડગ=ડગલું
ખરાખખરાત=પાથમાલ	ગરાસ=સરકારમાંથી જે	દેવું=કરજ; દેણું
હક=જીદ; આપમત	પોષણ માટે મળતું	બલે બલે=વાહ વાહ
ધામધુમ=ઠાઠમાઠ	હોય તે; ગામ રક્ષણ	જમ=જાંતિ
રકું જીવવું=સુખમાં	માટે આપેલી જગા	ફટફટ=ધિકાર ધિકાર
નિંદગી ગાળવી	કે પગાર	
કોડ=હોંસ	દરદાગીના=ધરેણુમાંડા	

સમજ્યુતી—પુલણજી યજ્ઞને મરજીમાં આવે તેમ અરચ કરીને પૂજા થાય છે; પણ મોટું ડગલું જરતાં જે બીજે નહિ મતલબ કે મળ ઉપરાંત અરચ કરતાં જે વિચાર કરે નહિ તે દેવાદાર થાય છે, લોકો વાહ વાહ બોલે છે, તે જાંતિથી તે ભોળવાય છે. પણ જ્યારે પાછળથી ધિકાર ધિકાર થાય છે; ત્યારે કહો કે આખરમાં શું મેળવે છે ? મતલબ કે હિલટી આખરે ઝુભાવે છે.

પાઠ ૧૩

વિષ્ટિ=સલાહતું કહેણ;	દુર્યોધન=ધૃતરાષ્ટ્રનો	કુંતી=સુરસેન જાડવની
સમાધાનીનું કહેણ	સૌથી વડો પુત્ર	પુત્રી ને વસુદેવની બેન
હસ્તિનાપુર=હિંદીની	ધૃતરાષ્ટ્ર=વિચિત્રવીર્યની	મધ=ઘાર
ઉત્તરે ૫૦ મૈત્રપર	વિધવા અંગિકાને વ્યા-	રૂચિ=ભાવ; હૃદય
ખાંડવ કૌરવની રાજ-	સથી હિમજ થયેલો પુત્ર	મૈત્રી=દોસ્તી; ભાષણથી
ધાનીનું શહેર હતું	વિદુર=વિચિત્રવિર્યના	આમહ=કાલાવાલા
સત્કાર=માન	ધરની દાસીને વ્યાસથી	મતલબ=સ્વવાર્થ
સજ=તૈયાર	થયેલો પુત્ર; ધૃતરાષ્ટ્રના	બીજા=જાંતીનું મંઝાણી
	નાના ભાઈ	કુપન થયેલા પુત્ર

દોષુ=અવત્યામાના
 બાપા; પાંડવ કૌરવના
 ગુરુ
 (પાઠ ૮ મો જુઓ.)
 વિનંતી=અરજ
 નારદ=અજ્ઞ સુત; બ્રહ્માના
 પુત્ર
 ઋષિ=મુનિ
 ઐક્ય=એકપણું; સંપ
 સંકાર=નાશ
 ભરકુતળ=ભરત રાજાનો
 વંશ
 વિખ્યાતિ=પ્રખ્યાતિ
 ભરત=ચંદ્રવંશી દુષ્યંત
 રાજાનો શકુન્તલાથી
 થએલો પુત્ર
 દુરાચાર=અરાજ ચાલ
 પ્રલય=નાશ
 સમાધાન=નિવેડો
 શત્રુવટ=દુશ્મનાઈ
 બળીઆ=જોરાવર
 કૌરવ=દૃતરાષ્ટ્રના હો-
 રાઓ. એ સો હતા

નિમિત્ત=કારણ; બહાનું
 સંદેશો=કહેણ; સમાચાર
 ગુપ્ત=છુપા
 વ્રત=નિયમ
 ઉણું=ખામી; કયાશ
 નિરાંતે=નિશ્ચિંતપણે
 યથાર્થ=જેવું જોઈએ
 તેવું; ધટીત
 સ્વતંત્ર=આપ આપ-
 ત્યાર
 હડીલો=મમતી; જીદી
 ગાંધારી=ગાંધાર દેશના
 સૌમળા નામના રાજાની
 પુત્રી; શકુનિની બેન;
 દૃતરાષ્ટ્રની બી;
 કૌરવોની મા
 પાઠ ૧૪.
 ધ્યાન=સરત
 શ્વમુરપક્ષ=સાસર
 જાન=મર્ષાદા; અદબ
 કસુર=ખામી
 વેરીઓ=દુશ્મન; શત્રુ
 હિતુ=હિત આહવાર;

બહું કરનાર
 વિષ=ઝેર
 મુખે=મોઢામાં
 સુધા=અમૃત
 મીઠા=મધુર
 સુધાં=સીધાં; ખરાં
 ગરવ=મર્વ; અહંકાર
 ટાળાને=કાઢી નાખીને
 વાધશે=વધશે
 કળી=કળિયુગ; નહારી
 બુદ્ધિ
 પરધરે=પારકે ઘેર
 કથા=વાત
 કેવી=કહેવી
 કુચલી=નિંદા
 અદબ=મર્ષાદા; મલાયભો
 પામળે=મેળવળે
 ઉપડતે સ્વરે=ઉંચેસ્વરે;
 ગુસ્સે થઇને
 રક્ષણું=રિસાઇ બેસવું તે
 દુભવું=જીવ બાળવો
 સાધે=પાર પડે
 કશું=કાંઈપણ

નવનહિ
અસર=મોહું

આકળા=ગભરાયલા | રાગ્યુ=રાગ્ય થયું
હસમુખાં=આનંદી

પાઠ ૧૪. માનો ઉપદેશ.

સમગ્ર છોકરી સાસરે જાય છે, ત્યારે માતું વેણુ ધ્યાનમાં રાખે છે. સાસરામાં અદ્યત્થી રહીને કામમાં કસુર કરવી નહિ. (૧) વચનની દુશ્મન ધણું વધે છે, તેમજ વચનથી આપણું ભયું કરનાર પણ વધે છે; માટે મોહામાંજ (ખોલવામાંજ) ઝેર અને અમૃત રહેલું છે, તેથી તું મીઠાં અને ખરાં વચન ખોલજે. (૨) જો તું બધાની સાથે (હળી) મળીને ચાલી અને અહારને કાઢી નાખીને વાતને ગળી ગઇ એટલે એકની વાત બીજાને ન કહી તો વળી સારો સંપ વધશે અને દુઃખથી કળી (નકારી બુદ્ધિ) દેખાશે નહિ. (૩) પારકે ઘેર જઇને બહુ બેસવું નહિ. તેમજ ઘરની વાત કાઢ પણ દેકાણે કહેવી નહિ; જો બીજાની નિંદા મોટેથી કહીશ તો દુશ્મન થશે અને તું દુઃખથી દાઝશે. મતલબ કે તારા મનમાં કલેશ ઉત્પન્ન થશે (૪) દીયર અને જેઠાની સાથે કામ જેટલુંજ ખોલવું અને રોજ મર્યાદામાં રહી ચાલવું, મોટા અને ઘરડાની મેવા કરીને તું પરમેશ્વરનું ખડું હેત મેળવજે. (૫) કાઢ પણ છૂદ કરીને માગવું નહિ, રિસાઇ બેસીને જીવ ખાળવો (મનમાં દુઃખી થવું) નહિ; ઉપડને સ્વરે ખોલવાથી હેત વધે નહિ, તેમજ રખડતા મનથી કામ થાય નહિ. (૬) જો મોડી સાંજે એકલા જવું નહિ, તેમજ ધણુ ગભરાયલા ને કોંઈ થવું નહિ. (૭) હસમુખાં રહેથી હેત વધશે, અને કુટુંબનો બધો કલેશ આધો જશે; મતલબ કે કલેશ થવાનો સંભવ આવશે નહિ; દુષ્ટ પાપથી આવા રહીને મનને પ્રભુના ભજન અને ભક્તિમાં રાખીને નકકી રાગ્ય રહેવું. (૮)

પાઠ ૧૫.

મુલતવી=મોકુદ્
 મુલતવી રાખવું=વિચાર
 પર રાખવું; ચોખ્ખાવી
 રાખવું
 ત્રાસ=કંટાળો
 વાંતરી=કસારી; સફેદ
 ઝીણું છવડાં
 અખાત્રીજ=વૈશાખ સુદ
 ત્રીજ
 સંચાળવું=ઝાપડું ચ-
 ણાવવું
 વાતડ=વાળના જેવી બા-
 રીક ફાટ; વા જઈ શકે
 એવી બારીક ફાટ
 લાવડ=મરજ; વ્યાધિ
 બળીઆ=શીતળા,
 બોગ=બળિદાન; નેવેઃ
 લવારી=બકારી
 રામ રમી ગયા=મરણપામી
 પાઠ ૧૬.
 કાજ=કુરાન પ્રમાણેન્યાવ
 કરનાર

સહી સિક્કા=નામવાળી

ઝાપ
 ચાપણુ=પુંછ
 અકબંધ=તોડયા વગર;
 જેવી હતી તેવી
 તખ્ત=પાદશાહને બેસ-
 વાની જગા; આસન
 બેરીકર=નચિંત
 તૂણનાર=વણાટની પેઠે
 સાંધનાર
 બેશ=સરસ
 રકુ કરવું=તૂણવું
 ખુદાવંદ=પ્રભુ; માલિક
 પાકે=બોકખી; શુદ્ધ

પાઠ ૧૭

સાવિત્રી=મદ્ર દેશના અ
 શ્વપતિ રાજની પુત્રી;
 સત્યવાનની સ્ત્રી
 મદ્ર=એ નામનો દેશ;
 હાલનું બુતાન બુતાન
 તપોવન=તપ કરવાનું
 જંગલ
 મુનિ=મનને માનનાર;

ઋષિ

શાસ્ત્ર ચર્યા=ધર્મ સં-
 બંધી વિવાદ
 કિશોર વય=નાર પંદર
 વરસની હંમર
 અવંતી નગરી=કુન્જન
 નગરી
 પદબ્રહ્મ=માદી એથી હ-
 ઠાડેલો
 નિશ્ચય=કરાવ
 અર્થણુ કર્યું=આપી દીધું
 મિથ્યા=ફોક
 રવયવર=પ્રમદા વરને
 માટે જે સબા બરવી તે
 અનિત્ય=નાશવંત
 નિત્ય=હ મેશ ટકે એવું
 લખન=વર
 બાબેલા=કહેલા
 ભવિષ્ય=આવતા વખ-
 તની વાત
 મિષે=નિમિત્તે; બહાને
 પતિવ્રતા=શિવલ પાળ-
 ન્દરી

સાધરી=સાધુ પ્રતિવાળી
પ્રતાપ=બળ

છવતદાન=છવતું દાન

પાઠ ૧૮

માણકડું=માણેક; રત્ન;

પુત્રરૂપી રત્ન

સામળીઆ=શ્રીકૃષ્ણ

અપરાધી=પુત્રેગાર;

તકરીરવાન

કંપસાચું=પડતું નાખ્યું

કાલિંદી=જનના નદી

કાળી=કાળો નામ

વનમાળી=શ્રીકૃષ્ણ

સંતાન=છોકરાં

રૂપીયું=રૂપી

કર્મે=દૈવે

જાતન=ખરદાસ

આરુમ=અવરથા

છેલ્લેઆશ્રમ=ધડપણમાં

પ્રતિપાળી=પાળીપોષી

નીપળ્યે=કૃપળેલો; ઉ-

છરી આવેલો

વિગ્નેમ=જુદામ્મ; વિરહ;

વિયોગ

વિગ્નેમ આગે=વિરહના

અગ્નિએ

શિરધારી=માથે ધારણ

કરનાર

સુત=છોકરો; પુત્ર

ગૌ મારી=માયચારીને

પીત=પીણી

કાછ=કાછડો; કછોટો

નેતર=રવેને બાંધેલું

દોરડું

સમપણું=સગાઇ

ઢેડુંકાટે=માન બૂલી ભય

કાપટ=સાકડું

પેં=કરતાં

પાપાણું=પતથર

વળ=કંઠેણ શસ્ત્ર

તુલ્ય=ખરાબર

મખાંતર=બહાનું;

નિમિત્ત

અનુખળો=ખાંડણીઓ

બ્યાકુળ=ગમરાએલી

હળદર=શ્રીકૃષ્ણના

મોટાભાઈ; બળદેવછા

વારી=અટકાવી

પાઠ ૧૮. જશોદાનો વિલાપ.

ટીપ—ગોવાળીઆ સાથે ગેડીદડે રમતા અચાનક જનનાના દરામાં પડેલો દડો કાઢવા શ્રીકૃષ્ણે કંઠબપર ચઢી બૂરકો માર્યો અને કાળી નામને બારણે જઈ ઉભા. આથી બહાર નીકળતાં વાર થઈ એટલે જોપગણેએ જોકુળમાં જઈને શ્રીકૃષ્ણ જનનાજમાં બૂદી મવાની ખબર આપી. નંદ; જશોદા અને ગોપ ગોપીઓ સર્વે રડતાં કંકળતાં કાળી આગના દરા પાસે જેમાં શ્રીકૃષ્ણ કુદી પડવા હતો ત્યાં આવ્યા તે

વખતે જમનાને કિનારે બેસી જસોદાજીએ કરેલો વિસાપ તે આ છે.

મારું પુત્રરૂપી રત્ન રિસાયું એટલે મને જોડીને ચાલ્યું ગયું.
 રે ! સામળીઆ (કૃષ્ણ) તારા મનમાં એ શું આવ્યું ! તેં મને
 યુનેદગાર માને મૂકી (પાણીમાં) શ્વા માટે પડતું નાખ્યું ? હાય મારું
 માણકડું રિસાઇ ગયું ! (૧) જમના નદીનું પાણી કાણું (ઉઠું) છે
 ને તેમાં કાળો કાળો નાગ રહે છે એટલે મળવાની તે શી આશા !
 હવે વનમાળી (કૃષ્ણ) કેમ કરીને આવે ? હાય મારું (૨)
 છોકરાંની જે મોટું ધન મળ્યાય છે તે હવે લઇ લીધું. મેં તેનું
 જતન કરી જાણ્યું નહિ. મતલબ કે લાઠી લડાયા નહિ તે મારું
 પુત્રરૂપી રત્ન કેમ આવ્યું ગયું ! હાય મારું (૩) હું ધડપણમાં
 છોકરા પામી તેને મેં પાળી પોષીને મોટો કર્યો તે મારો ઉપજો
 (ઉઠી આવેલો) રસ (પુત્ર) ઢળી ગયો. રે સામળીઆ મને વિજેગના
 અગ્નિ વડે (વિયોગનાં દુઃખ વડે) જાણી મૂકી. હાય મારું (૪) નાકમાં
 મોતી, પગમાં ધુધરી અને માથે મોરનાં પીછાંને મુગટ ધારણ કરેલો
 એવા ગાય ચારીને ઘેર આવતા છોકરાનું રૂપ હવે હું ક્યાં નીરખું !
 (ફરીથી હું શી રીતે જોઉં) હાય મારું (૫) કાનમાં કુંડળ, મુખમાં
 મેરિલીવાળો સાંજે ગોકુળમાં આવે અને મને માડી કહીને બોલાવીને
 જૂથો છું એમ કહી પેટ ખતાવે, હાય મારું (૬) પીળી પિછોડીને
 કાઢી વાળીને મારી પાસે નેતરું મારે, મને ધરડી માને ચાકેલી
 જાણીને હવે કોણ વલોવવા લાગશે ? હાય મારું (૭) તેં ઉંડા જળમાં
 વાસ કાઢ્યો છે, બેઠા, તને પાણીમાં કેમ ગમશે ! મોર, પોપટ અને
 પુતળા વગેરે તારે રમકડે હવે કોણ રમશે ? હાય મારું (૮) તું કંઈ
 ગયો અને હું જીવું તેનું કારણ મારે તારે જોઈું સગપણ માટેજ. જ્યાં

મરી ગયો એવું સાંભળતાંજ દેયું ફાટી જાય (ભાન બૂલી જવાય) ત્યાંજ સાચું સગપણુ તો જણાય, હાય મારું (૯) લાકડાના કરતાં પથર કઠણુ છે, ને તેના કરતાં લોદું કઠણુ છે; પણ મારું કાળવું તો વજના જેવું છે, હવે લોકોને મોદું શું બતાવું ! હાય મારું (૧૦) તે દડાનું ફક્ત બહાનું કાઢવું છે પણ તારા મનમાં કંઈક દુઃખ આબુ હશે મેં તને ખાંડણીઆ સાથે બાંધ્યો હતો તે દુઃખ સંભારીને તે પાણીમાં ઝંપલાવું હશે. હાય મારું (૧૧) આબુ કહીને નંદ, જશોદા અને સધળા ગોવાળીઆઓ શ્રીકૃષ્ણની પાછળ પાણીમાં મરવા પડવા મંડ્યા એટલે તેમને બળદેવજી વારી રાખે છે કે હે નંદ, જશોદા, ગોવાળીઆઓ અને મમરાયલી મજની ગોપીઓ તમે સર્વે માર ધડી પછી પડજો ત્યાં સુધી કૃષ્ણના આઆની વાટ જુઓ. હાય મારું (૧૨)

પાઠ ૧૯.

કાશી=એ મંડા નદીપર	અશક્ત=(અ+શક્ત=	ધાટ=એવારો
દિંદુઓનું પવિત્ર જગાનું	શક્તિ)=કમળેર	દશાન્વમેધ=(દશ+અન્વ
ધામ છે	દેહ પડે=મરે	ધોડો+મેધ=ભોગ; મિજ
ચાત્રા=જના	જન્મ મરણનો ફેરો	દાન) દસવાર ધોડાનું
કાશીવિધનાથ=મહાદેવનું	ટળે=મોક્ષ મળે	બળિદાન આપેલી જગા
નામ છે	ખ્યાલ=વિચાર; ધારણા	મહાનિરીક્ષણુ=(મહ+નિ-
તીર્થક્ષેત્ર=જગાનું કેદારું	સોહ=જોગવ.છ; સવડ	રીક્ષ=ધારીને જોવું+
મંદિર=કેદારું; ધામ	બાધું=મુસાફરીમાં સાથે	અણુ એ પ્રત્યય નામ
મુક્તિપુરી=(મુક્તિ=મોક્ષ	રાખેલો આવાનો પદાર્થ	કરે છે)=મહત્તું અવ-
+પુરી=નગરી)=મોક્ષની	ચોરઆખર=ચોર વગેરે	લોકન
નગરી	પારાચાર=ધણીજ	વિચિત્ર=તરેહવાર
	બીન=ચગર; વિના	ચંટાકાર=(ધંટ+આકાર)

==ધંટાના આકારનું	પીવું તે	મતના
ધાટ=આકાર; ડાળ	ગજવા કાતર=ખીસા	આંખ ધરાતી નથી=ચાર
શિવમંદિર=(શિવ+મંદિર)	કાતર; ચેરી કરનાર	વાર જોવાનું મન
મહાદેવનું દહેરું	સાવખ=પ્રવેત; હોશિયાર;	થાય છે
વિશ્વવિખ્યાત=દુનિયામાં	ચાલાક	કમદ્યો=ભપકા; ઠાંઠ
જાણીતું	ઝરખાદાર=(ઝરખા=મા;	સાળ=શણગાર
શિવાલય=(શિવ+આલય	જનો આગળ વધારેલો	મિઠું=મોટામાં મોટું
=કંકાણું) મહાદેવનું	ભાગ+દાર=વાળા)	ધુરધર=ધણા મોટા
દહેરું	ખિયોખીચ=સળભર;	આચાર્યો=મોટા ગુરુઓ
ખીસાપત્ર=(ખિલી=ખિસા	સંપૂર્ણ; પાસેપાસે	પાઠશાળા=(પાઠ+શાળા)
+પત્ર=પાંદડાં)=ખિલીના	કિનખાખ=કસખ અને	=કોલેજ
પાંદડાં	રેશમથી બરેલું તરે-	અનાદિ=(અનત+આદિ=
દર્શન=જાંખી	ઢવાળું કપડું	આરંભ)=જોને આરંભ
જ્ઞાનકૃપ=(જ્ઞાન+કૃપ=	પીતાંબર=(પીત=પીળું+)	નથી તે; ધણા જુના
કુવો) અક્રમનો કુવો	અંબર=રેશમી વસ્ત્ર)=	પદ્ધતિ=રીત; રિવાજ
(એમાં તહાવાથી અકલ	પીળું રેશમી વસ્ત્ર;	પાઠ ૨૦.
વધે છે એમ મનાય છે)	અમોટીકું	વતી=ચિનાની;
ભાવિક=(ભાવ+ઈક=	નમુનેદાર=ત્રેણ; ઉત્તમ	વર વગરની દબ્બે પછુ
વાળો)=આરથવાળા;	મૂર્તિ=પત્થર કે લાક-	ધર વતી ન દશે=મત-
શ્રદ્ધાળુ	ડામાં કાતરેલું કે ધાતુનું	લગ કે વર વગરની
અચમત=અમણી દબે-	ધડેલું દેવ દેવીનું જે	હોબ્બે પછુ ધર વમ-
લીમાં પાણી લઈ ચૂસી	સ્વરૂપ તે	રની ન દબ્બે
જવું તે; ચાંગળું પાણી	નાનાવિધ=જુદી જુદી	ધામડેકાણું; ડામ; જગા

સ્વાર્થ=પોતાની મતલબ	સશી=ચંદ્ર	જેર દીધ્યા=જેર વગરના
વિદાયગીરી=જતાં રહેવુંતે	દીશા=દિશા	તીવપણું=કડકપણું.
આપ મતલબી=સ્વાર્થ	આદિત્ય=સુરજ	બાખે=ખેાલે; કહે
ઠેસ=ઠોકર	મહારાવ=મોટા રાજા	સ્ત્રીમુખતુલ્ય=ઘેરીના મોં
રાવ=ફરિયાદ	ધારી=ધારણા કરી	જેવું
રોદધ્યાં=કોઈને રાવ અથ-	શંસાક=(શશ=સસલો+	ધારે=સમજે; માને
વા રોવા જેવાં દુઃખ	અંક=ચિહ્ન)=ચંદ્ર	નૃપાણે=રાજાએ
કહેવાં તે	ખિંબ=છબી	હજુર=પાસે
રોક્ષણ=રડવું કકળવું તે	નિરાધાર=આધાર વગરના	સૃષ્ટિધારો=દુનિયાનો
જોદ=ખેળો	નિદાળ્યું=ધારીને જોયું	કાયદો
પાઠ ૨૧.	છવાયું=પથરાયું; ફેલાયું	કાળ=વખત
અંદોલ્ય=ચંદ્રનું ઊગવું તે	નૃપ=રાજા	બળિષ્ઠ=જેરાવર; સારો

સમજાવતી—જેવો સુરજનો આકાર જણાય એવો પૂવ દિશામાં ચંદ્ર ઊગ્યો. જાણે મોટા રાજાનો દેખાવ ધારણ કરીને રખારી પ્રજાને હેતરવાને આવ્યો. (૧)

ચંદ્રની છબી હંમેશાં એક જ રહે છે ત્યારે કેવો દેખાવ નજરે પડે છે ! જાણે આકાશમાં એક બલૂન આધાર વગર જતું જોયું. (૨)

ચંદ્રનું તેજ બધે પથરાયું તેથી જાણે હવે નવું રાજ્ય સ્થપાયું. કીધા તારા જોવાથી જણાતા નથી જાણે જેર વગરના તેથી રાજાથી દખાયા. (૩)

જરાપણ કડકપણું ન રાખે, તો દુનિયામાં તેને માણસ કોણ કહે ! જે ચંદ્ર જરાપણ કડક નથી તેથી તો પંડિતો ઘેરીના મોંદાં જેવો સમજે છે. (૪)

દુનિયામાં જ્યાં જોઈએ ત્યાં ચંદ્રની ઠંડક ફેલાઈ રહેલી જણાય,
જાણે રૈવતના ગભરાટને વખતે રાજ્યએ શાંતિ જણાવી. (૫)

તારા ચંદ્રમાથી થયે દૂર છે, છતાં પણ ચંદ્રમાની પાસે દેખાય
છે, જાણે સુરજની સાથે લડીને જીતવા માટે ચંદ્રમાનું બધું સરકર
ચઢી આવ્યું. (૬)

ક્યાં સુધ ! અને ક્યાં તે બિચારો ચંદ્ર, તોપણ માણસો દુનિ-
યાનો ધારો જુઓ. ગરીબનો સારને વખ આવે, ને ગરીબને
રાજ્ય બનાવે. (૭)

પાઠ ૨૨.

ગીરનાર=એ કાઠિઆ-
વાડમાં મોટો પવંત છે,
સંધ=જત્રાણુઓનું ટોણું
ઉલટી=વામીટ; ઓકારી
ખેશુદ્ધ=માન વગરના
મજલ=એક દિવસમાં
જાંજલકાય એટલું અંતર
દેરડી=દેવડી
શેરડો=પગથી; ખેતરમાં
એ પાસના છોકવાની
હારની વચમાંનો રસ્તો
વાળ=કેશવાળી; ગરદન
પરના લાંબા વાળ
વિકરાળ=બિહામણું

ડોળી=કાવડના એક ભાગ
જેવું એટલે માંચી
સરખું હોય તે; ઝુલતી
માંચી
અવલોકન=ધારીને ધા-
રીને જોવું તે; બારીક
તપાસ

પાઠ ૨૩.

ગૌમુખી=ગાયના મોં
જેવું હોય તેમાંથી
પાણી વહે તે
સ્થાનક=દહેરાં
દરતાવય=ગીરનારના પર્વ-
તમાં જ્યાં દરતાવયનાં
પગલાં છે તે જગ્યા.

દરતાવય એ અગ્નિ
ઋષિ પ્રજાપતિના ત્રણ
પુત્રમાંના એક. વિષ્ણુ
ના ૨૪ મા અવતાર
માં એક છે.

અશોક=એ બિંદુસાર
નો પુત્ર; ચંદ્રચુતનો
પૌત્ર

દિગં=તાજુબ
ફેફરાં=મોઢે શીથ આવે
એવો રોગ

લવ=અવતાર
ભવ્ય=મોટું ને શોભીતું
ટુંક=શિખર
પરાં=આધેનાં; દૂરનાં

પાઠ ૨૪.	આણત=ભોગવત	નભમંડળ=આકાશ
ષક દાનત=ખરી નિઃકા	સ્તુતિ પાત્ર=વખાણવા	મરકત=એ નામનું
દષ્ટાંત=દશખસો	લાયક	એક રતન; નીલમણ્ડી
ઉરકેરણી=શીખવણી	સર કથું=જીત્યું; તાળે	સી=જેવા
વાસ=૩૨; બીક	કથું	વણું=૨૫
કવાયતી=કસરતી	હયાત=જીવતી	વૃદ્ધધટા=જાડની ધટા
નિર્દય=આતમી; પાળી	વખાણુ=તારીફ	ગંબીરી=માતી; ધાડી:
હૃદય પીગળે=દયા આવે	નીમકહસાલી=ખાધેલાનો	ગંબીર
નિરાધાર=આધાર વગ-	બદલો વાળવો તે	હાર=હરવાળ
રતી;	સુકૃત=સારો કામ	તૃણુ=ધાસ
નિરપરાધી=ખીન યુને-	પાઠ ૨૫.	તૃણુ શુન્ય=ધાસ વગરની
આર; નિર્દોષ	મેઘાડંબર=વાદળો છ-	સેર=હાર
ક્રુતા=નિર્દયપણું	વાઈ જવા-ધેરાઈ	ધેરું=ધેરા રંગનું; કાળું
સુપકીર્તી=જાનામાના	જવાં તે	ગર્જન=ગર્જના
ભસ્મ=રાખ; ખાખ	આડંબર=છવાણું તે	
સંભવ=આશા	ધને=વરસાદે; મેઘે	
	પાઠ ૨૫	મેઘાડંબર

આ મોટા આકાશને વરસાદે આડંબર રત્ની વાદળોંથી (છવાઈ જઈ) ઘેરી લીધું છે, હાં હાં રે આકાશને વરસાદે (વાદળોંએ) ઘેરી લીધું છે; પાણીનું આ શીકું પીળું તેજ (ભાસ) આકાશમાં પ્રસર્યું. (વાદળામાંથી પડતો પ્રકાશ આછો પીળો ભાસ આપે છે મારે પાણીનું આ શીકું પીળું તેજ આકાશમાં પ્રસર્યું એમ કહ્યું) હાંહારે (૧)

લીલોતરીવાળી જમીનપર આ સારી વાદળી વરસે છે, હાંહારે. નીલમણ્ડીના જેવો ઘેરો લીલો રંગ ત્યાં દેખાય છે; હાંહારે (૨)

અહીં ઘાડી ઝાડની ઘટા બીની હબી છે, હાં હાં રે-તેમાં-ઝાડની ઘટા બીની હબી છે તેમાં કોઈ ઠેકાણે દરવાજા બન્યા છે ત્યાં કેવી ખુબી બધાય છે ! હાં હાં રે. (૩)

પેલી ઘાસ વગરની ટેકરીએ પીળાં લુગડાં પહેર્યાં છે હાંહારે. (એમ કહેવાનું કારણ એ કે તેનાપર આછો પીળો પ્રકાશ પડેલો છે તેથી) તેનાપર ગાય બેસેલી હાર આવી ચાલી રહી છે! હાંહારે (૪)

પણ પેલા બીજા બાકામાંથી આકાશ કાઠું દેખાય છે, હાંહારે જે સખી ! આ વરસાદની મોટી ગર્જના તે શું તેં સાંભળી ? હાંહારે (૫)

પાઠ ૨૬.

છુટી=રમ
ખબર અંતર=સમાચાર
રજત=ગેરઆખર
કાળજી કપાઈ જાય=
દુઃખ લાગે
હું કારો=કડવું વચન;
અહેજ ઠપકો
ટકટક=સવારો
ચોબીલી=શરમાઈગએલી
ધુરામાં=ખોટામાં; ભું-
ડામાં
બેલાસક=બેધડક; ખસુસ;
'આંચકો ખાધા વગર
સ્વતંત્રતા=આપ અખ-
તારી

પાઠ ૨૭.

નડોર=જેને શિખામણ
ન લાગે તે; લાજની
ભાગણી વગરના
અભાગણી=જાગ્યહીન;
કમનસીબ
અળવીતરં=અટક ચાળાં;
અવળચંડાં
મડદાપાડુ=દંડિકા અને
લાતો
અધમોધં=મરણુનોલ
ઝૂડયો=જપેટયો
લપડાક=થપડાક; તમાચો
પરિણામ=ફળ
સોરાટવું=ગાળો દેવી

પી જાય છે=પત કરતા
નથી; ગણ્યકારતા નથી
આયનો=આરસો; તકતો
દાખ=અંકુશ; કરખ
સ્વછંદે=પોતાની મરજી
પ્રમાણે; ગમે તેમ
અનુસરે=જેવા પ્રમાણે
ચાલે; નકલ કરે
અસમ=દૂર; આધા
તક=વખત
જીતાસા=મજબૂતાની
ધડધા; પડપૂજ
આતુરતા=અધીરાપણું;
છેતેમરી

પાઠ ૨૮.

પ્રુઆરી=નાઠ

દહેસત=વારતી; બીક;
બય

સાંસા=તંગી

છવાએલું=કંઠાએલું

આમદી=મંડયા રહેનાર

સરહદ=હદ

વખો=દુઃખ

અણી=હરકત; જરૂર

અણીતી વખતે=હરકત

વખતે

કામદાર=દિવાન; વજર

માલ=કમ; લાભ

સલામત=નિર્ભય

ગળાગળો=રડવા જેવો

અમદાતા=પોષણ કરે-

નાર; આવાનું આ-
પનાર

તાકાત=મળ; જોર

કૃતાર્થ=જેની ઇચ્છા પા-
પડી હોય તે

રાજમકિન=વશાદારી

રવદેશ પ્રીતિ=પોતાના

દેશપર હેત

પાઠ ૨૯.

શોમા=દેખાવ

જાતિ=જાત

નામી=પ્રખ્યાત

જમવિષે=દુનિયામાં

વહેલો=ઝાડો

જન=માણસ; દિંદુ

ઝાળખ=ઝાળખાણુ

કાળે=રખતે

ફળદ્રુપ=રસાળ

ગુર્જર=ગુજરાત

તણું=નાં

જુજ=હાથ

નિજપોતાના

મુજજુજ=પોતાના હાથ

(વડવાહઓ)

પસારે છે=ફેલાવે છે

જટા=મૂળીઓ

હળી લે=મળી જાય

ખેટીઓ=મૂળીઓ રૂપી

ખેટીઓ

જનુની=માતા; મા

તરે=ઝાડ

જનનીતરે=ઝાડરૂપી મા

છાયે=છાંયડે

કદવાન=જોરાવર

રતંભ=ધાંભલા

નગરે=નગર ઉપર

મેરાખ=કમાન સરખી

છગપર મૂકે છે તે

વાટો=રસ્તા

નાદ=અવાજ

સુપવન=સારો પવન

બાયું=મુસાફરીનું

આવાનું

વડતરે=વડનું ઝાડ

સીમાડો=હદ

ગળાબરિત=પાણીથી

બરેલા

નિરમળું=નિર્મળ; યોગ્ય

ઉલટ=હોંસ; ઉર્મમ

વિશરાંતી=વિખાંત;

આરામ

ખડ=ધાસ

નાદે=અવાજથી

ખંટા=ખંટડી

મજલ=જાઓ રસ્તો

પાઠ ૨૯ વડ અને તેની પાસેના દેખાવ.

જેના ફળ જગતમાં બહુ પ્રખ્યાત છે તે જાતનાં આ જાડો નથી, તોપણ આ જાડો કે જેનું દિંદુએને ધણું યોગબાણ છે, અને જે આ વખતમાં ગુજરાતના સારા રસાળ બધા પ્રાંતોમાં પોતાના હાથ (વડવાઈ) ફેલાવાથી ટકી રહેલા છે તે આ જાડો છે. (૧) તેના લાંબા પહોળાં ધણું ડાળાં વીંટળાઈ વળે છે અને વડવાઈ તો જમીનને ફાડીને મૂળીઆં સાથે મળી જાય છે અને નાની વડવાઈએ માને (જેમાંથી વડવાઈ નીકળી છે તે જાડને) વળગીને મોટી થાય છે, નગર ઉપર એક મોટા કદવાન ચાંમલા ઉપર ઉભી કરેલી છત્રીનો છાંયો હોયતી ! તેવો-તેટલા વિસ્તારવાળો છાંયડો દેખાય છે. (૨) તેની ઘટા ઉંચી આવીને કમાન સરખી દેખાય છે તેની (ઘટાની) વચ્ચેની ગલી ખુશી ચઢીને પાંદડાંના ખડખડ અવાજ કરે છે. વળી ઘટાની માંહે અટકીને ત્યાંથી ઠંડા સારા પવન ફેલાય છે, ચાકેલા મુસાફરો ત્યાં સુખેથી બાથું ખાઈને પાણી પી પડી જાય છે. (૩) એ (વડ) પોતાની આળુઆળુ પીપળ અને આંખાનાં ધણું જાડોને વસાવે છે (એની સાથેજ એ જાડો જોડે છે) તે સિમાડામાં-હઠ યએલી જગામાં (આળુઆળુમાં વડ, આંખા, પીપળાના જાડો વચ્ચેની જગા-માંથી) સ્વચ્છ જળ બરેલા ખાડા હોય છે, તે પશુ પક્ષીની વારંવાર તરસ મટાડે છે. અને તેમાં (તળાવમાં) ખુશીથી ભેંસો પડી પડીને નાહે છે. (૪) ત્યાં ગાડાં, ગાડીઓ અને બળદ છુટે છે, તેથી બળદ અને સૌ આરામ લે છે, બળદ નીચો થાસ મેળીને (ચાક ખાડને) ધાસ ખાય છે અને પાસેના હવાડામાંનું પાણી પીએ છે; (નેમને ગળે બાંધેલી ઘંટડીઓ ટંટં ટંટં અને છુકરીઓ ધણું ધંધ અવાજ કરે છે કે જે અવાજથી બળદ ડોલીને લાંબો રસ્તો કાપે છે. (૫)

પાઠ ૩૦.	અવાચક=બોલી ન શકે	શોક=વરની બીજી બાથડી
અરાન=સમજાવ્યું વગ-	એવી; બેબાન	બાકૂત=માડે રહેનાર
રના; અથુસમજુ	અકલું=અકલે મૂકેલો કિતાર	પડાયા=આગે!
કોળીઆ=ગાયકા; આસ	છળી=બીધી	
દષ્ટિ=નજર	ભૂત=પ્રેતયોની	

વેદ વેદનું કહે અને જોશી જોશીનું કહે=વેદ પોતાને કમાણી થાય એવું કહે મતલબ કે વેદ ફલાણો રોગ છે એમ કહે અને જોશી કહે ફલાણો અહ નડે છે.

પરખી=પારખી,ઓળખી	બાધા=માનતા	સજ્જડ=મજામુત
અહપીડા=અહના નડવા-	ખત્તા=ટોકર	ઉપચાર=સેવા; ઈલાજ
થી પડતું દુઃખ	કકડી=સખત; આકરી	પ્રયોગ=અખતરો; અજ-
પનોતી=જાનિતી દશા	આઝરી=માંદું	માયસ

સવાલ-નજર બાધે છે તેમાં વાડકો ચાલી જોડે ચોંટી જવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૩૧.	છંજ નહિ	ભાવસાર=લુગડાં છાપના-
મૂઠ=ચોટ	ડાકણુ=જૂત જેવી સ્ત્રી	૨; છીપા
કામણુ=વશીકરણુ; વશી	દીવાના=ગાંડા	મેમાન=પરેણુ
કરવાના છલાજ	વાયુ=અગ્નિમાં દિસ્ટ-	વંત્રી=જૂતયોની પામેલી
મંછા જૂત અને શંકા	રીઆ કહે છે તે રોગ	વિષવા
ડાકણુ=મનની ઇચ્છા	માળા=ચિહ્ન	સગ્રે=જીવાન
એજ જૂત અને વહેમ	ડાકલું=રાવળીઆ વાધ	કરેલું=તરતની વિઆએ-
એજ ડાકણુ. ખરે	રી વજેરે માતા આગળ	લી ગાય બે'સતું દૂધ
જોતાં જૂત અને ડાકણુ	વાજાંત્ર વગાડે છે તે	સ્પર્શ=અડવું તે

બંધિઆર=જેમાં હવા	મિથ્યા=ફેકટ	વાન=શરીર
આવ જ ન થતી	પણુ=નિષમ	સ્વામ વાન=કાળા શરીર.
હોય તેવી.	પ્રસિદ્ધિ=જાહેર કર્યું	વાળા
પાઠ ૩૨.	શતાનિક=જનકનો	ઉધડકી=ખોલી
ભર્તાર=ધણી; વર	પુરોહિત	ગુગમ=મે
આચાર=રીતભાત	વાળા=ઉનેજન આપે	પાણુ=હાથ
દર્પણુ=આરસી	કંઠુ વચન=કડવાં વેધુ	કોશિક=વિશ્વામિત્ર
નીર્ખ=જોયે	આકુષ્ટીર=એની મેળે	સુત=પુત્ર
ભૂપ=રાજા	જગજ પાત્રી=શરમાઈ	હળવું કાગળ=ખોટું
કેરે=ને	સાંસદ=સાંસે; વિમા.	પાએ
કાજ=માટે	સણુમાં	આળ=આરોપ; તહોમત
જપમાળા=જપ કરવાની	શર=શરવીર	ચાપ=ધનુષ્ય; કામડું
માળા	નહિતર=નહિતો	અનેક=ધણુ
ચિત્રામ=ચિત્રામણુ	ભૂર=મોટા ઈંદ્ર જેવા	ઉચરે=ખોલે
ગાથા=પ્રાકૃત બાધાની	સુતા=છોકરી; પુત્રી	આશ્ચર્ય=નવાઈ
કવિતા	ટાળી=સિવાય; પાખે	અનુજ=નાનો જાઈ
સોણુ=સ્વપ્ના	શિપ=માયું	બાંધવ=માઈ
અબ્ધક=મહાદેવ	રાજન=રાજા	કોદડ=ધનુષ્ય
ધનુષ્ય=કામડું	ઉકાટો=મદ; ગર્વ; આવેશ	વીણુ=વગર
ચોરિ=ચમકે; ખીએ	અતળીખળ=ખટ્ટોજોરાવર	જામાડ=જમાઈ
બાવે=હોંસથી	સ્વામ=કાળા	

પાઠ ૩૨. સ્ત્રીતાનો સ્વયંવર.

હે સખીઓ તમે મળીને સારો ધણી રામ પરણવો; મીઠળ

બાંધી, શુભ ગીત ગાઓ અને બીજો વધારે આચાર કરો. (૧)

સખીઓ અંગુઠીનું દર્પણ દેખાડે છે. તેમાં રામનું હૃદય દેખાય છે. તેને (રામને) જુએ છે અને નકકી મનમાં ખુશ થાય છે; તેથી એનાથી બીજો (ચંદતો) રાગ દેખાય નહિ. (૨)

સીતાને (પરણવા) માટે દેસ દેસના રાગ આવ્યા છે; તેઓ કહે છે કે મોટું રાજ હોડી ધમને સીતાને માટે સંન્યાસી થઈશું (૩)

કોઈ જપમાળા લઈ સીતાનું નામ જપે છે કોઈ સીતાનું ચિત્રામણ કાઢે છે; કોઈ પ્રાકૃત બાષાની કવિતા ગાય છે, અને કોઈ સીતાના નામની ખૂમ પાડે છે. (૪)

કોઈ સીતાની વાત પૂછે છે. કોઈ સીતાને (પરણવા) કઢાવે છે; કોઈને સ્વપ્નમાં સીતાનું રૂપ આવ્યું હોય તેને સંભારે છે. (૫)

મહાદેવના ધનુષ્ય સામુ જોવાય નહિ તો કહેા કે કોણ મહાવી શકે ? સમામાં હોંસથી જ મોટા મોટા થઈને આવેલા તે પણુ(ધનુષ્યથી) બીએ છે. ૬

જનક રાગ મનમાં શીકર કરે છે કે મેં ફાકટ પણુ લીધું કેમકે એમને એમ પણુ રામને જનકી પરણાવત, પણુ હવે પ્રતિગ્ધા જાહેર થઈ છે એટલે રામને એમને એમ જનકી પરણાવાય નહિ. (૭)

શતાતીક (જનકનો પુરોહિત) કહે છે કે કડવાં વચન કહીને સૌને ઉત્તેજન આપે એટલે તેઓ મનમાં શરમાઈને પોતાની મેળે (ધનુષ્ય ઉઠાવવા) જશે. (૮)

જનક રાજનો પુરોહિત બધા સાંભળે એમ કહે છે કે હું મોટા ઈંદ્ર જેવા શૂરવીર રાગઓ તમે શુ વિનાસણુમાં પડ્યા છો; શિવનું ધનુષ્ય મહાવીને સીતાને પરણેા; નહિ તો નાશી જાઓ. (૯)

બહાદુરી બતાવ્યા વગર જનકી (સીતા) ને ક્યાંથી જોવા પામે !

માટે જો કેલ્લ ક્ષતિથી ઉત્પન્ન થયો હોય મતલબ કે જો કોઈ ખરો ક્ષત્રી હોય તો જનકરામની પ્રતિજ્ઞા પાળીને સીતાને પરણે. (૧૦)

(આ સાંળીને) સુંદર કાળા શરીરવાળા (રામ) ને બહુ જાણ્યો મદ બરાયો પણ ખીજા ધણા રામ તો ઉદાસ થઈને માથે હાથ દઈને બેઠા. (૧૧)

રામ આપોઆપ બોલી બિઠ્યા ને વિશ્વામિત્ર આગળ બે હાથ જોડી ઉભા રહીને મંત્રુર શબ્દ બોલ્યા. (૧૨)

કે અમે સૂર્યવંશી દક્ષરથ રામના પુત્ર છીએ તેથી એ તો અમને અપશબ્દ છે માટે હું સ્વામીજી (વિશ્વામિત્ર) અમને હુકમ કરો તો એ આરોપ અમે ખોટો પાડીએ મતલબ કે અમે પરાક્રમ કરી ક્ષત્રી છીએ એનું ખતાવી આપીએ. (૧૩)

ખીજા ઋષિએ પણ આશ્ચર્ય પામીને આશીર્વાદના ધણા વચન બોલે છે વિશ્વામિત્ર કહે વહેલા ચાઓ, જાઓ મહાદેવનું ધનુષ્ય ચઢાવો. (૧૪)

લક્ષ્મણ, રામને કહે છે કે એટલાને માટે તમે શું બિઠો! મને નાના બાઈને હુકમ આપો તો એ કામ હું કરી શકું. (૧૫)

રામ, લક્ષ્મણને કહે છે કે મારા બાઈએ તારું કામ નહિ; કારણ કે કોઈ કહેશે કે એ બાઈએ મળીને મહાદેવનું ધનુષ્ય ચઢાવ્યું. (૧૬)

(રામ ધનુષ્ય ચઢાવવા બિઠ્યા ત્યારે) બધા રામજો દસવા લાગ્યા કે એનાથી એ કામ યશી લક્ષ્મણ એ કંઈ ધનુષ્ય ચઢાવીને હેતથી પરણી જશે! (૧૭)

રાવણ જેવા રંક થઈ ગયા તો એ શું હિસાબમાં! ખીજા રામજો સ્થિત વગર થઈને બેઠા છે તો એ શું જમાઈ થશે! (૧૮)

પાઠ ૩૩.

વિદુષી=મહુ વિદ્યા ભણે-
લી સ્ત્રી

વિદ્યાવાદ=વિદ્યાની ચર્ચા
નૃત્યકળા=નાચવાની
કળા

પાકશાસ્ત્ર=રસોઈની

વિદ્યા; કકાળી કળા

ચાર વેદ=ઋગ્વેદ; ય-
જુર્વેદ; સામવેદ; અથર્વ
વેદ.

છ શાસ્ત્ર=ન્યાય, વૈશે
ષિક- પૂર્વમિમાંસા;
વેદાંત; સામ્ય;
પાંતાળલ

પુરાણુ=પ્રાચીન ધાર્મિક
કથા અથ.

સ મતિ=અનુમત

શ્રીમાન=સદ્ગુણીવાન;

શૌભાવાન

સમર્થ=જેરાવર

નિર્ણય=નિકાલ; ફેંસલો

મધ્યસ્થ=નિષ્પક્ષપાત

પણે સ્વતંત્ર અભિ-
પ્રાય આપનાર; પંચ;
ત્રાદિત.

પક્ષપાતુ=તરફદારી;

તરફેણુ

વિરુદ્ધ=કેલડો.

ફેંસલો=ચુકાદો; ન્યાય

મર્મ=હુપો બેદ; મનની
હુપી વાત

યજ્ઞસ્ત્રી=જજ્ઞ પામેલો;
કીર્તિ વંત

અખળા=સ્ત્રી

યાગવલ્કય=એ નામના

મોટા બ્રહ્મજ્ઞાન ઋષિ

ગંગી=મર્ગાચાર્ય ઋષિ-
ની પુત્રા

ઉત્કંઠા=હોંસ; આતુરતા

ટકકર લેવી=તકરારમાં

સપડાવુ

પાઠ ૩૪.

લૌઓ=હાજર જવાબી

રાખતો મરકરો

હાજર જવાબી=તરત

હતર આપે એવો

બડી=મોટી

ખુદાવિંદ=મોટા સાદે-
બ; શેઠ

નિશ્ચય=કરાવ

વિમારે પડયા=બૂટી
મયા.

મરત=જેરાવર; તો-
હાની

મદ=મરતીતું જોર;
તોહાન

નહોર=નખતો ઉત્તરડા

બંદગી=પ્રાર્થના

નિશ્ચિંતપણે=રીકર વગર

સરપાવ=મનામ; બક્ષીસ

પાઠ ૩૫.

સુદર=સારી

સત્તુણુ=રસિક

શિશિર=પોષ ને મદા
મદીનો

વસંત=ફાગણ ને ચૈત્ર
મદીનો

વાણે કાયે=પ્રભાતમાં

ધુમર=ધુમસ	રસાળી=ફળદ્રુપ	ધામધુમ=ઠાઠમાઠ
વન્દિ=અગ્નિ	ઉપવન=વાડી	રહોએ=રોએ
સમીપે=પાસ	પૂલડે=પૂલવડે	નર્મદ=નર્મદાશંકર કવિ
ગોઠડી=વાતચીત	વેલ=વેલા	રત=ગોસમ
રસભરી=મજાની	પત્રાળી=પાંદડાં	બલિહારી=ધુખી
મંદ=ધીમે	કસોલ=ચેનખાણ	
લહેર=પવનની લહેર	મલાલ=ગુલાલ	

પાઠ ૩૫. શિશિર અને વસંત.

હે નરનારીઓ સારી રસિક શિશિર અને વસંત ઋતુનું ગાયન કરો, અરે ! સૌ નરનારીઓ ગાયન કરો, પ્રભાતમાં મધુરી ઠંડી વાય છે, અને બધી ધુમસ કરી રહે, અરે ! બધી ધુમસ કરી રહે તે જુઓ. હે નરનારીઓ (૧) અગ્નિની પાસે કુંડળ મેળો મળીને (કુંડળના માણસો ભેગા મળીને) સારી વાતચીત કરે, અરે ! સારી રસભરી (મજાની) વાતચીત કરે; હે નરનારીઓ (૨) ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર કંઈ ઠંડી લાગતી ધીમેથી આવતી. અરે ! ફળદ્રુપ સારી વાસની પવનની લહેર આવે. હે નરનારીઓ (૩) ખંધા જંગલ, વાડી, ફૂલથી અને વેલીઓ નવા પાંદડાંથી ખીલવાં. અરે ! વેલીઓ નવાં પાંદડાંથી શોભી. હે નારીઓ (૪) બાણ પક્ષીઓ કસોલ કરતાં ખુશી ખુશી થઈ તાળી આપે મતલબ કે કસોલ કરીને માંદોમાંદો ખુશ થાય, અરે ! ચોમેર અવાજ કરી ખુશખુશ થઈ તાળીઓ આપે. હે નરનારીઓ (૫) સહેરમાં અખીલ ગુલાલના હોળીના રંગો લોડે, અરે ! અખીલ ગુલાલના રંગ લોડે, હે નરનારીઓ (૬) બરમાં ઠાઠમાં વગરની ઉમંગ અને કોડતી સવારી આવેલી

છે. અરે! તે સારી દેખાય છે. હે નરનારીઓ (૭) ઉમંગ અને કોડની સ્વારી આવી છે એટલે દરેક માણસને નવી નવી વાતોની અને એકાદવા પહેરવાનો, ખાવા પીવાનો વગેરે બાબત ઉમંગ અને કોડ ઉત્પન્ન થાય છે. નર્મદાશંકર કવિ કહે છે કે ઋતુની ખુબી માટે લગનમાં મહાલો. અરે! ઋતુની ખુબી રોબી રહી છે હે નરનારીઓ (૮)

પાઠ ૩૬,	શરણાગત=રક્ષણ માટે	વિપુટા=જુદો
પૂર્વે=પહેલાં	આવેલો	ખાતર=માટે
આર્યાવર્ત=વિષય ને	યજ્ઞ=હોમ	વિરોધ=ઉલટાપણું
દ્વિમાસયની વચ્ચેનો	પડખામાં=પાસામાં;	ધર્મજ્ઞ=જ્ઞાન જાણનાર
પ્રદેશ	બાણુમાં	ઈન્દ્ર=દેવોનો રાજા
ચા=અથવા	કૂર=ધાતકી; નિર્દય	અખંડ=આખું; સાચું
રક્ષણ=બચાવ	રક્ષા=બચાવ	ધાકિનિ=દોડીને
અસંખ્ય=ગણી ન શકાય	આહાર=ખોરાક	વાટ=રાહ
એટલા; ધણાજ	તોલ=ભારાબર	

સાર-જનરાએ નબળાનું રક્ષણ કરવું

પાઠ ૩૭	ઋષભદેવની મા	ચરિત્ર=જીવન; જીવન
આદિનાથ=જૈન ધર્મના	ઋષભદેવજી=જૈન ધર્મના	ચરિત્ર
પહેલાં તીર્થંકર;	પહેલા તીર્થંકર	હેમચંદ્ર=સિદ્ધરાજ અને
ઋષભદેવજી	આદિ=પહેલા	કુમારપાળના વખતના
શૈલુજી=સિદ્ધાચલ	તીર્થંકર=જૈન મતના	એક પંડિત. તે મૂળ
નાભિ=ઋષભદેવના પિતા	મોટા અ.આર્ય; સંસાર	ધર્મકાના વાણીઆ હતા
મરદેવી=નાભિની સ્ત્રી;	રમાંથી તારનાર	ધર્મોપદેશક=ધર્મનો બોધ

કરનાર
પરકુટુંબ=ખીજનો વંશ;
પરએલાદ
દશા=દશત; રિશતિ
વિનીત=નિયમમાં રહે-
નાર
વિનીતા=અધ્યાત્મ્યા
પાપદળ=પગે ચલનાર
લરકર
ચતુરંગ=ચાર તરફની
મંત્રીઓ=પ્રધાનો; વ-
શરો; કારભારીઓ
શરવી=પચાવી
અમલ=કામ
આફ=મરમાવો; ઉચ્ચતા
વૃક્ષ=ગાંડ
શાખા=ડાળી
અવળીત=ગાબરા
કુંભસ્થળ=ગંડસ્થળ;
હાથીના માચાનો કાન
ની પાસેનો ઉપલો ભાગ
પદ્ધતિ=નિયમ; ગોઠવણ
લિપિ=ભાષા

અંગ=જોડાણ; સગપણ
વસંત ઋતુ=ફાગણ તે અ-
ચેત્ર મહીનો
વિલાસ=માનમન
હિત=અર્થ; કલ્યાણ
ગ્રહણ કર=લે
પતિ=જાતિ
સાધ્વી=સાધુ વૃત્તિવાળી
સ્ત્રી
આવિકા=આવકની ખા-
મડી
અંગ=ભાગ
ધર્મસંધ=ધર્મ મડળ
નિર્વાણ=શાંતિ; મોક્ષ
પાઠ ૩૮.
ગ્રાતમ ખુદ=બાહ્ય ધ-
ર્મનો સ્થાપનાર; (એ
કપિલવસ્તુના રાજા
શુદ્ધોધનનો પુત્ર ચામ)
ખુદ=જગેશે; જ્ઞાન
પામેશે

કપિલ વસ્તુ=એ નામનું
કલકતાની પાસે નગર છે
અસાધારણ=અધૂર
દુનિયાદારી=સંસારી
સ્વાર્થી=મતલબી
લક્ષ્મણ ગુર=જેનો પગ-
વારમાં નાશ થઇ જાય
એવું; નાશવંત
વૃત્તિ=ધર્મ; જ્ઞાન, શ્રી
વલણ
દેહકાંટ=કામાને દમવી તે
વાદવિ વાદ=તકરાર; અર્થ
સંતોષ=તૃપ્તિ
માર્ગો=ધર્મના ફાંટા
કંટાળી=કાચર થઇ
નિશ્ચય=પાકો ઠરાવ
વિષય=કામ; મોગ
નિર્વાણ=મોક્ષ; શાંતિ
શાંતિ=મોક્ષ
સદાચાર=ભારી ચાલ
નમસ્કાર=નમન; હાથ
જોડવા તે
ગાડર=થેટાં

ગાડરીએ પ્રવાહ=વેટાની
મધક એકે કર્યું તેમ
બીજાએ કરવું એવી જે
રીત તે; દેખાદેખી
ધર્મોચાર્યો=ધર્મ ચત્રાવ-
નાર ગુરુઓ
ઈત્યાદિ=અગેરે
પરસ્પર=એક બીજાની
ફરજ=કર્તવ્ય; ધર્મ
પંચશીળ=સદાચરણના
પાંચ નિયમ
હિંસા=હત્યા; ધાત
માહક=કેરી; જેમાં કેફ
હોય તેવા.
ગૌતમચુદ્ધ કહેલાં પાંચ
સદાચરણ ૧) અહિંસા
૨) અચોરી ૩) પરબી
ત્યાગ. ૪) સત્ય બો-
લવું ૫) કેરી પદા-
ર્યોથી દૂર રહેવું.

પાઠ ઉલ.

દિરોજશાહ=તલ્લખ
વંશનો ત્રીજો પાદ-

શાહ (એ મહાંમદ
ગોડા લગીજે થાય)
વિજય=જીત, ફતેહ
સ્વદેશ ખાતર=પોતાના
દેશને માટે
રણેચકયા=સડાધર્મો મથા
યજ્ઞસ્વી=કીર્તિવાન
ઇતિહાસ=તવારીખ;
આગળ ચર્ચ મએલા
રામઓના ગુણ દોષ
તથા તેમની રાજની-
તિનું જેમાં વર્ણન
કરેલું હોય તે પુસ્તક
જેશક=નકી
પ્રકાશવા=જહેર કરવા;
ફેલાવવા
તેજસ્વી=કીર્તિમંત
હેરાનગતિ=દુઃખ; કન
કગત
ધર્મિષ્ઠ=ધર્મ પ્રમાણે
ચાલનાર
કબર=ધોર
તગાવી=ખેડુતને સરકારે

ઉછીના નાણાં આપવા
તે.

દરનાતેજ=રટાંપપર લ-
ખેલા લેખ

કગન=મુસલમાની ધર્મ
પુસ્તક, મહંમદ પેર્મ
બરની આગા અને
વચ્ચનોના સંબંધનું
પુસ્તક

પુદા=પરમેશ્વર

નહેર=નદીમાંથી દૂર
પાણી લઇ જવા માટે
બોદેસો રસ્તો

સતલજ=એ હિમાલયમાં
આવેલા કૈલાસ શિખ-
રમાંથી નીકળી પંજ-
બમાં વહી સિંધુને
મળે છે એને કાઠે
લુધીઆના, દિરોજપુર,
અને ભાવલપુર છે.

ઉજનેર=આંધકામનો
અનુભવી

જાધ=રેલના પાણીને
 શહેરમાં આવતું અટ-
 કાવવા માટે જે જાધ-
 કામ કરેલું તે
 મહેસા=નિશાળ
 સરા=પટેમાર્ગેએને કલ-
 રવાની ધર્મજાળ
 જમના=એ નદી હિમા-
 લયના જન્મોત્તરી શિખ-
 રમાંથી નીકળી આમાંને
 અયોધ્યાના સંયુક્ત
 પ્રાંતમાં વહી મંગાને
 મળે છે; એને કઠિ થાને-
 શ્વર, દિલ્હી, મથુરા
 આમાં, છટાવા, કાલ્પી
 અને અલ્હાબાદ શા-
 હેરા છે
 કૃષ્ણપુ=રસાળ
 શોખ=કોક; હાલ
 પડતર=ખેડાણ વગરની
 બીનરોજગાર=નિરૂપી
 મૂર્તિપૂજા=મૂર્તિને પૂજ-
 વાની ક્રિયા
 કનકલો=હેરાન કરતો

પાક ૪૦.
 મીરાંમાધ=મેડતાના જાધ-
 મલ રોડોડની પુત્રી
 અરિત્ર=અપાન;
 સંવત=વિક્રમનો શક;
 વિક્રમના ચક્રનું કોષ
 પશુ વર્ષ
 વિષ્ણુ ભક્ત=વિષ્ણુની
 ભક્તિ કરનાર
 સ્વાભાવિક=કુદરતી
 રહેણીકરણી=ચાલચલગત
 શિવમાર્ગી=મહાદેવનો
 ધર્મ માનનાર
 વાલવિવાહ=તકરાર; અર્થ
 ભક્તિભાવ=ભાવથી સેવા
 કરવાની આસ્થા
 વલણુ=ટત્તિ; જાગણી
 કોયલ=કાળા રંગનું
 મધુર રાગનું પક્ષી
 શ્રીતા=સાંભળનાર
 રાજગાતા=કુંભારાણીની
 મા
 અર્થ=ફોકટ; નકામે

શ્રદ્ધા=આસ્થા; બરોસો
 ખ્યાતિ=નામના
 જ્યુરસો=મનનો ઉમરો;
 જાગણી
 સંન્યાસી=વેરાગી; ન્યાગી
 સાધવી=સાધુ વૃત્તિવાળી
 છુટકારો=નિકાલ
 મુલ્યવાન=કીમતી
 દંડાવન=ગોકુળની પાસેનું
 વન (અહીંઆ શ્રીકૃષ્ણ
 ભગવાને લીધા કરી
 હતી)
 ડાધ=એળ; કલક
 તાલુ=કુમાલું
 દરમિઆન=અરસામાં
 પાક ૪૧.
 ઉમરકોટ=સિંધના અર-
 પારકર જિલ્લાનું મુખ્ય
 શહેર
 મેમાન=પરોણો
 કુજળતા=હોશિયારી;
 અતુરાઈ [વસ્થા
 જેરખદોજસ્ત=અભ-

વિસ્તાર=દેશવે.

પટરાણી=મુખ્ય રાણી

જયપુર=એ રજપુસ્તા-
સ્તાનમાં ગ્રહેર છે.

(અહાંના ધરની આંધળી
વખણાય છે.)

જહાંગીર=અકબરનો

છોકરો; સલીમ; જમ-
તને છતનાર

જમાખી=જમીનનું

મહેસુલ નક્કી કરવું તે
કારસી=પરશિષન; ઇરાન
દેશની ભાષા

ભાષાંતર=તરજુમો

સુભટ=સારો લડવૈયો

સામંત=સેનાપતિ; નાયક

તરવ=સાર

સરસાઈ=રૂપર્ષા; હરિદાસ

એકડકપણે=ખીક વગર;

નિર્મલતાથી

હકસાઈ=હક દાખલ

આપવું તે; દસ્તુરી

જજમાવેરો=આચારો

સદાતત=આઠાણ અથવા

મામનારને અન્ન આપ-

વાનો જે ધર્મ માર્ગ

તે; અન્નછત

લોકપ્રિય=રેયતને વહાલો

પ્રગ્મપાળક=રેયતને

પાળનાર

સ્વર્ગવાસી થયો=મરણ

પામ્યો

પાઠ ૪૨.

નુરજહાં=મીરજા ગયાસુ-

દીનની છોકરી; જહાં-

ગીરની બેગમ; જમ-

તનું તેજ-રૂપ. નુરજહાં

નામ પાડવાનું કારણ

એ કે એ લખી

ખૂબસુરત હતી

મર્જવંતી=હકાડવાળી;

હમેલવાળી

દરજગે=ઓઢે

જનાનખાનું=સ્ત્રીઓ

રહેતી હોય તે જમા

પરવાનગી=રમ; છુટ

આઠગદીઓ=રાજકુંવ-

રીઓ

કુરોને શરીફ=મુસલમાની

ધર્મનું મુખ્ય પુસ્તક

તરણુ=ગુરુવાન

ધામધુમ=કાંઠમાઠ; બપકે

શેર=વાધ

ખિતાબ=જફા

દગોહિસાદ=હુલક; તોફાન

દાદ=ફરિયાદ

ફરમાન=ફુકમ

ખાવી=લખી

એકસુર=ખીનગુનેગાર;

નિરપરાધી

અવસ્થા=ગોઠવણ;

ખંડોઅસ્ત

જહોજલાલી=શોભા

વટાવે=હરાવે

પાઠ ૪૩.

સર ટોમસ રો=જહાંગીર-

ના વખતમાં ઇસ્લામથી

આવેલો વધીલ

મુલાકાત=મેલાપ

છટથી=મરણ મુજબ
 કોલકાર=સરતપટા
 એકથી=રકીત; પ્રતિ-
 નિધિ
 હેવાલ=વૃત્તાંત; બ્યાન;
 વર્ણન
 માલીની=ખબર
 આગતાસ્વામીના=પરોણા
 ચાકરી; અરહાસ
 ઝડતી=તપાસ
 માનમરતબો=આબરૂ
 બને મોટાઈ
 પ્રતિનિધિ=મીઞને બદલે
 કામ કરવાને નિભાવલો
 અધિકારી; વકીલ
 આમંદ=હઠ
 ગણુતા=ગણુતરી
 આબાદ=સુખી
 ઇમરો=ધણી અથવા
 સરકારને કેટલાક પૈસા
 આપવા કમુચ્છ કરી નફો
 નુકસાન પોતાને માથે
 વહોરી લઈ જે વહેવાર

ચક્ષાવલો તે; કંદાકટ
 બૂચ=થોડા
 હરવટ=ભાઈચારો;
 પોતીકાવટ
 ઠૂઠા મરકરી=ટોળટપા
 ગમ=પ્યાલો
 બેબાન=શુદ્ધિ વમરનો
 ફરતા=નિર્દયતા
 હંસુચિરત=ચિરતી હર્મ
 સ્થાપનાર
 ઉમરાવ=શ્રીમંત
 તુલા=એક પાસ પુરુષ
 બને બીજી પાસ કામ-
 તી ધાતુ કે જવાહીર
 મૂકી તોજ કરવાની
 હર્મ કિયા
 કનાત=તપુની કપડાની
 બીત
 ખટપટ=પ્રપંચ
 લાંચ=પગાર કરતાં બીજી
 કાંઈ છાની રીતે લેવું તે
 ફરમાન=હુકમ
 જેસુષ્ટ પંથ=ચિરતી
 હર્મનો એક પંથ

પાઠ ૪૪.

અક્ષાંશ=વિપરવૃત્તથી
 ઉત્તર કે દક્ષિણમાં
 કોઈ જગાનું જે અં-
 તર હોય તે
 (અક્ષ=ઉત્તર દક્ષિણ
 અંતર+અંશ=ભાગ)
 રેખાંશ=કોઈ મુકરર
 કરેલા રેખાંશ વૃત્તથી
 પૂર્વ કે પશ્ચિમમાં કોઈ
 જગાનું જે અંતર
 હોય તે
 વિપુલવૃત્ત=ગોળાની મ-
 ધ્યમાં ચક્રને પૂર્વ પશ્ચિ-
 મમાં જનારી લીટી
 સમાંતર=સરખું અંતર
 રેખા=લીટી
 બિંદુ=ગીર્ણું ટપકું
 ક્રુવ=ધરીનો છેડો
 અક્ષાંશવૃત્ત=વિપુલવૃત્તથી
 સમન્તર ઉત્તર દક્ષિ-
 ણમાં જે આડી લીટીઓ
 દોરેલી હોય છે તે

પરિધ=પેરાવો	કાટખૂણે છેદીને પૂર્વ	છે તે
છેદીને=કાપીને	પશ્ચિમ જે બિંબી	વૃત્ત=ગોળ લીટી
રેખાંશવૃત્ત=વિષુવવૃત્ત ને	લીટી દોરેલી હોય	

સવાલ—નક્શામાં આડી લિની લીટીઓ શા માટે દોરેલી હોય છે ? વિષુવવૃત્ત, અક્ષાંશવૃત્ત, અક્ષાંશ અને રેખાંશની વ્યાખ્યા બોલો.

પાઠ ૪૫.	માટે અનુકૂળ આવે	તોફાન
ત્રાંસો=તિરકસ	એવો પવન	આંધી=જે પવનથી
નિયમિત=મુકરર	મોન્સુન=નિર્ઝાત્ય દિશા	આકાશ ધુળથી છવાઈ
કિરણ=સીધી લીટીમાં	તરફથી નિયમિત	ગત્ય છે તે
પડતો પ્રકાશ	આવનારો પવન	વંદેશીઓ=ભરણી પેટે
વ્યાપાર વાયુ=વેપારને	વાવાઓડું=પવનનું	કુડાળાં કરતો જોરમાં
		છૂટેલો પવન

સવાલ—ધુમાડો સીધો ન જતાં ત્રાંસો ગત્ય છે, આગ લાગે ત્યારે પવન છૂટે છે તેનું કારણ શું તે સમજાવો. સૂર્યના તાપથી પવન ઉત્પન્ન થાય છે તે દાખલો આપી સમજાવો. દરિયા કિનારે રોજ નિયમિત વા ફેટલાક પ્રકારનો વાય છે ? જમીન તપે છે તેટલું પાણી તપતું નથી તેનું કારણ શું ? સમુદ્ર તરફથી જમીન તરફ અને જમીન તરફથી સમુદ્ર તરફ વા કયે વખતે વાય છે અને તેનું કારણ સમજાવો. વેપારવાયુ વિષુવવૃત્તથી ઉત્તર તથા દક્ષિણમાં ફેટલા અક્ષાંશ સુધી વાય છે અને તેનું કારણ કહો. મોન્સુન વા કયા કયા દેશમાં વાય છે ? હિંદુસ્તાનમાં ધણે તાપ ક્યારે પડે છે અને તે પડવાનું કારણ સમજાવો. હિંદુસ્તાનમાં વરસાદ કયા ખુણામાંથી આવે છે અને તે ખુણામાંથી આવવાનું

કારણ કહેા. શિઆળામાં વા કયા ખુણામાંથી વાય છે અને તેનું કારણ સમજવો. અનેક જાતના વા ઉપજ થવાનું કારણ શું?

પાઠ ૪૬	ટીનાસરીમ પ્રાંતનું	માંથી કાઢે છે તે.એ
તળેટી=પહાડના મૂળ	મુખ્ય શહેર છે	હવા ઉપરસ ઉપર
આગળની જગા	જંગી=લાંખો ને જાડો	વપરાય છે
મલખારકાઠો=મદ્રાસ ક્ષેત્ર	જળાઉ=ખાવળના	ઉપજવિકા=ગુજરાત;
કાનો પશ્ચિમ કિનારો	અખનુસ=ટીમરવાના	ગુજરાત
પાટકા=જાડા ચોરસ	જાડનો માંડુલો ભાગ	માંસાદારી=માંસ ખાનાર
લાડકા	સીસમ જેવો હોય છે તે	પ્રવાસી=મુસાફર
મોલમીન=શ્વેતદેશના	ખેરસાર=ખેરના લાકડા-	રાસતી=ચરતીવાળા

સવાલ—ગુજરાતમાં ફાલ કયાં જંગલો છે? હિંદુસ્તાનમાં મોટા જંગલો કયાં કયાં છે? જંગલમાંની પેદાશ ગણાવો. જંગલનો સાથી મોટો ઉપયોગ શું?

પાઠ ૪૭.	સડક; પથ્થર નાખી	મથક ખેતરધાટને નાંદે
વહેવાર=આવજ	બાંધેલો રસ્તો	આવેલું છે
નહેર=નદીમાંથી ખેતી-	ગવર્નર જનરલ=ગવ-	અનુક્રમે=એક પછી એક
વાડી માટે દૂર પાણી	નરના ઉપરી	જામને=ફેલાતો
લઈ જવાને જે મોટી	પેશાવર=એ વાયવ્ય	દર=માડું
ખાડી ખોદેલી હોય	સરહદ નાંતનું મુખ્ય	ઉપલાણે=ઉપરની બા-
છે તે	શહેર છે. એ મોટું	જુએ
સોદાની સડક=રેલ્વે	લશ્કરી અને વેપારી	

સવાલ—હિંદુસ્તાનમાં વહેવારના મુખ્ય કેટલા રસ્તા છે અને તે કયા કયા? કઈ કઈ મોટી સડકો કયાંથી નીકળી કયાં કયાં

મેટાં શહેરોમાં થઇ જાય છે તે કહો. હિંદુસ્તાનમાં લોહાની સડક
કયા સનમાં નંખાઇ અને તે વખતે ગવર્નર જનરલ કોણ હતા;
અને તે કયાંથી કયાં સુધી નંખાઇ? હાલ કેટલા મેલની રેલ્વે
ખંધાઇ છે? મુંબાઈથી પેશાવર, દિલ્હી અને મદ્રાસ કેટલા દૂર છે?
આગમાંડોને રસ્તે ઉપલા શહેરોમાં જતાં કેટલા દિવસ લાગે છે?
સાદી સડકની મુસાફરી કરતાં આગમાંડીની મુસાફરીમાં શા શા ફાયદા
છે તે કહો. હિંદુસ્તાનના પશ્ચિમ તથા પૂર્વ કિનારાનાં મેટાં ખંદેર
ગણાવો. કરાંચી અને રંચુન વચ્ચે સમુદ્ર વાટે કેટલા મેલનું
અંતર છે? હિંદુસ્તાનની કઇ કઇ મોટી નદીઓમાં આગમાંડ તથા
વહાણો જઇ શકે છે? કેન્ચીન, ત્રાવણકોર, અને મલબાર કાંઠાની
થડમાં કેવાં સરોવર છે?

પાઠ ૪૮.

પ્રવાસ=મુસાફરી
પ્રદક્ષિણા=એગરદમ
ફરી વળવું તે
પાઠ=ખંદર
સતત=ચાલુ
કાંખી થાય=દેખાય;
નજરે પડે
પ્રવેશ કરવો=દાખલ થવું
ભુખડું=ભુખે પિડાવું
કંપનિ=મડળી
ટાંકડું=કંડક

પોર્ટ=ખંદર
ગંજવર=મોટું
કુળીઈ=કુળાડીવાળું
વેરાન=કિજ્જડ; વસ્તી
વગરનું
ભૂમધ્ય=પૃથ્વીની વચ્ચેમાં
આવેલો
પાયતખત=રાજધાની;
રાજગાદી
વિશ્રામસ્થળ=આરામ
લેવાની જગ્યા, જેવા
કે બાગબગીચા વગેરે

નાટકગૃહો=જે મકાનોમાં
નાટક થાય છે તે
સંપ્રદરશાનો=જેવા લાય-
ક ગીતો એક ઠેકાણે
બેગી કરી રાખી હોય તે
દિંગ=તાલુખ

પાઠ ૪૯.

બ્રિટિશ મેટો=ગ્રેટ બ્રિટન
અને આયર્લેન્ડ
લંડન=ટેમ્સ નદીને કાંઠે
ઇંગ્લાંડની રાજધાનીનું
શહેર છે.

સમૃદ્ધિ=દોલત

માંચેસ્ટર } એ ઇંગ્લાં
લીવરપુર } = ડમાંકાપડ

વણુવાના કારખાનાને
માટે પ્રખ્યાત છે

એડિન્બરો=સ્કોટલાંડની
રાજધાનીનું શહેર

એટલિટન=ઇંગ્લાંડ સ્કો-
ટલાંડ અને વેલ્સ

ડમ્પિન=એ લીંટી નદી
પર આયર્લેન્ડનું મુખ્ય
શહેર

લિથેતરી=ઝાડપાન;
વનરપતિ

થીજ=હરી

પીલા=ફળુગા; અંકુર
માવજત=સંભાળ

ચેનાઇટ=એ નામનો
કઠણુ પથ્થર

સાહસિક=સાહસ કર-
નાર; દિંમતવાન

સુષડતા=ચોકખાઈ
ખાણો=જમીનમાંથી

ધાતુ, કોયલા વગેરે
કાઢવા માટે જોદેલા

ખાડા

પાઠ ૫૦.

આરંભ=શરૂઆત
પ્રાચીન=જુના

વિસ્તાર=સંખ્યા પહો-
ળાઈ; ફેલાવો

વેબવ=કાંકમાંડ; સુખ-
સામગ્રી

પાર્લમેંટ=ઈંગ્લાંડની
રાજકિય સભા. (સાધા-

રણુ લોકોની, અમીરો-
ની અને રાજની સભા

મળીને પાર્લમેંટ કહે-
વાય છે)

રેગિયુ=રોગવાળો
જાથુકની=કાપમની

નિકટ=પાડો
ખેદીવ=એ નામનો મિ-

સર દેશનો પાદસાહ

સવાલ—ખ્રિષ્ટિય ખેટો ન મળીએ તો ખ્રિષ્ટિય મહારાજવના
કેટલા વિભાગ કરી શકાય ? અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૫૧.

ચાક=ચક; પૈડું
આબી=દિંગ; ચકિત

આબીજ=દિગ્ગજ; ચકિ-
તજ

પિંડો=માટીનો ગોળો

મહાવરો=અખચાસ

ડોળીઈ=આકાર; પાટ

પગવો=નિમાડો કે નિ-
માડો; ભટ્ટી

ચપણુ=ખટેરું; સ્કોર્ડ
કલેડું=માટીની તાવી

પરસાળ=ધરમાં પેસતાં
પહેલે એરડો આવે

છે તે

તાસક=કાંકણું

એપ=દોળ

રીડું=ધાણું વપરાયને

મજબુત થએલું

સાવચેતી=સંભાળ

સવાલ—કુંભાર શી રીતે વાસણ બનાવે છે ? માટીનાં કયાં કયાં વાસણો થાય છે ? માટીની ગોળીમાં પાણી ઠંડું શા કારણથી રહે છે તે સમજાવો.

પાઠ ૫૨.		
કોમળો=મોમાં પાણી	બંધક=બાંધા કરનારી;	અવાળુ=દાંતના પીડિયા
ભરી હલાવીને કાઢી	ગડો અટકાવનારી	ટૂલવેલી=પકવેલી
નાખતું તે	મજબુતી=તાકાત; બળ;	ચાંદી=ફોલ્લા; માંદા
છુંટડો=મોમાં માથ તેટલું	જેર	ગરમકાં=ખાટા એકકાર
ખડુમકું=ખાડું; ખડું	કાકડો=ગોળાની બદારની	ઉલટી=વાગીટ; એકારી
ખાડું નહિ એવું	બાળુએ દેખાતો ગદું	કોળીલુ=થોડું ઢુંદળું
તુરં=તુરાશ પડતું	(એ ગદો છોકરામાં	મેલાં=અસ્વચ્છ
થૂ થૂંથૂંક થુક	દેખાતો નથી પૂખ્ત	મહીસાગર=મહી નદી
બનાવડી=બનાવેલા	ઉંમરના માણસમાં દે-	ખદખદે=ખદખદ થાય
જોરમટી=જોરાડુ માટી	ખાય છે)	ચકતુ=મેઠેલો ગોળાકાર

સવાલ—ફટકડી કેવો પદાર્થ કહેવાય ? આપણા દેશમાં ફટકડી કયાં થતી હતી ? ફટકડીના ગુણ તથા ઉપયોગ કહો. ફટકડી શી રીતે પ્રલવતા હશે ? ફટકડી ખદખદે છે તેનું કારણ શું ?

પાઠ ૫૩.		
સીસું=મેલા ભુરા રંગની	ધસરકો=ધસારાથી પડેલો	જંગાલ=તાંબાનો કાટ
એક ધાતુ	કાપો; લીટો	કટાણું=કટાયલું
ચતન=મહેનત	પીગળતા=રસ થતા	રદનકામું
છેકજતન; ખીલકુલ;	અંગારા=સળગતા કાચલા	મુગી=ગોધ્યા વગર
સમુગયું	બાગ્યેજ=જવલેજ; કદાપિ	પરનાળ=છાપરાતું પાણી
વેવાર=તતપર	મે બોલ=થોડું	જવાની નીક
	એકખી=નરી; ચૂદ	પિતળ=ચંદ્રુ ભાગ જસત

અને ચાર ભાગ તાંબા- જે ધાતુ બને છે તે | અને એક ભાગ કલાઈ-
ના રસની મેળવણીથી કાંસુ=આઠ ભાગ તાંબુ ના રસથી બને છે તે

સવાલ—રેવાએ સીસા વિષે શી હકીકત કહી? લલિતાએ
કલાઈ વિષે શું શું કહ્યું? પિત્તળ શી રીતે બનાવે છે? કાંસુ શી
રીતે બનાવે છે? સીસાની, કલાઈની, પિત્તળની, જસતની અને કાંસાની
કમ કમ ચીજો બને છે !

પાઠ ૫૪.	અવકાશ=ખાગ; ખાલી	ચટી જવું તે
કાખ=ખગલ	જગા	પારો=એક જાતની સરેદ
ડીઝી=અંશ; ભાગ	સ્વાભાવિક=મૂળની; પ્રચ-	રંગની પ્રવાહી ધાતુ
આંકા=નિશાન	મનીજ	(કંડા મુલકમાં એ ધન
ઉશ્ચુનામાપક=ગરમી	સત્રિપાત=આગે ગરમી	રૂપે હોય છે)
માપનાર	ચટી જતાં લવારીએ	

સવાલ—પારો એ શું છે? કંડા મુલકમાં પારો કેવા રૂપમાં હોય
છે? આપણા શરીરની સ્વાભાવિક ગરમી કેટલી હોય છે? ૧૦૫ અંશ
ગરમી થાય ત્યારે શું થાય છે?

વિશેષ સમજ—ઉશ્ચુનામાપક યંત્ર ત્રણ જાતનાં થાય છે
સેન્ટીગ્રેડ, ફારેનહાઈટ અને રોમર. ફારેનહાઈટમાં ૦થી ૩૨ અને ૩૨
થી ૨૧૨ સુધી, સેન્ટીગ્રેડમાં ૦થી ૧૦૦ સુધી અને રોમરમાં ૦થી ૮૦
સુધી આંકા હોય છે.

પાઠ ૫૫.	વાટે=રસ્તો	સાજખર
ખેર=ગ્રીષ્મી રજ (એ તડ-	અણુગમે=નાપસંદગી	વરે=ખપે
કામાં જીડતી દેખાય છે	ઉસ=એક જાતનો ખાર	વડ=જથા
છિદ્ર=કાણું	સેન્ટીગ્રેડ=એક જાતનો ખાર;	કેકળવાણું=સહેજ ગરમ;

સહી શકાય તેવું	ચીકણા થાય છે તે	(જેવા કે કોલેરા, મ-
ખડીઆખાર=ટંકણખાર	ચોપી રોગ=ગિકતો રોગ;	રક્ત, સ્ત્રવ, શીતળા વગેરે)
માથાવટી=તુગડાંતો મા-	ચોપ લાગવાથી બીજા-	કાર્મોનિક એસિડ=એક
થાપર એટલે જો ભાગ	એને લાગુ પડે તે રોગ	જનનો વાસ મારતો
		પ્રવાહી પદાર્થ

સવાસ—કપડાં ધોવામાં કદ કદ બાબત પર ધ્યાન આપવાની જરૂર છે ?

પાઠ ૫૬.	બાળુની થોડી કચી	દુપટ્ટા=ખેસ
વળ=આમળો; આંટા	બીંન	તોષ્ટ=કસબીકાર; કિનારી
મચ્છી=અગાસી; ધાણુ	કચ્છી=ચાર આંગળાને	રીન=કસબની પંટી
ધોરો=અગાસીની આણુ	અંગુઠાથી વાળેલી લડી	કોળીવું=સહેજ ગરમ

સવાસ—કપડાં નિચોવવામાં શી સાવચેતી રાખવી ? કપડાં સુકવતા અગાઉ શું કરવું ? કપડાં ક્યાં સુકવવાં ? લિનનાં કપડાં શી રીતે ધોશો ?

પાઠ ૫૭.	છે તે.	ટર્પે-ટાઇન=એક જાતનું
સરકો=શેરડીના રસ	સહેતા=ખમી શકાય એવા	વાસ મારતું તેલ.
વગેરેમાંથી ખાટલ	જલેલ=અમક; અળકાટ	એ કેટલાક ગાડામાંથી
પડતો પદાર્થ બનાવે	મજક=અળકાટ; જલેલ	નીકળે છે.

સવાસ—રંગદાર કપડાં ધોવામાં શી કાળજી રાખવી ? રંગદાર કપડાં ધોવાની કૃતિ સમજાવો. સાહીના લીલા કાચ કાઢવા માટે શું ઉપાય કરશો ? ચીકણા કાચ કાઢવા માટે શું ઉપયોગ કરવો ?

પાઠ ૫૮.	જલકન=મીઝબાની;	સફાસ=સમામગ;
પ્રસંગે=વખતે; અવસરે	હાલકી; જમવાનું	સંગ; સોખત
વતન=જમખૂમિ	સચવા=ચેતવણી	ચટ્ટેરો=મોંની શીકણ.

અપચો=અંતરણ્ય	પોષણુ=ગુજરાન	એવી . . .
યુષ્ટિ=બળ; તાકાત	રચિ=પ્રચા; મન	પ્રમાણુ=માપ; મુકાબલે
સત્વ=કસ	બેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે	લેવાનું વળન

સવાલ—ખોરાક રાંધીને ખાવાના કારણુ જણાવો. રસોઈ સારી કરવા કંઈ કંઈ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ ?

પાઠ ૫૮.	ચીમળાએલા=સુકાવાચો	હાજર=તૈયાર, મોં આગળ
વળકો=વરાળથી સહે-	કરચળી પડેલાં	મસોતું=કપડાંનો ફાટો
જમાં ચડે તે	ટંકણુખાર=ખડિઓખાર	તૂટો કફડો
વાનીઓ=રાંધેલી ચીજો	છડેલા=ખાડેલાં	કહેવત=કહેતી; અનુ-
બેસ=સારો	કરકર=ઝીણી કંકરી	બવ સિદ્ધ વાક્ય
ટાણુ=અવસર	ખાટુડી=ટોણી	

સવાલ—બાજી તાજી રાખવા માટે શો ઉપાય કરેશો ? રસોઈની સરસામાન પસંદ કરવામાં કંઈ કંઈ વાત ધ્યાનમાં રાખવી ? રસોઈની બાબતમાં કંઈ કહેવત ધ્યાનમાં રાખવી ? રસોઈ કરવામાં જે જે બાબતો ધ્યાનમાં રાખવાની છે તે ગણાવો.

પાઠ ૬૦.	છે (મતલબ કે બોલ-	મતે=કળાથી; યુક્તિથી
બોધયું બહાર પડે અને	વામાં જેમ વિચાર	આડીઆ=આગળાં
રાંધ્યું વરે પડે=જે	કરવો તેમ રસોઈ	ઉભા રાખી બેડકાથી
આપણે બોલીએ	કરવામાં પથ્ય ફેટલું	માપવું તે
છીએ તે જાહેરની	સીધું સામાન જોઈએ	મુકરર=નકકી
જાણુવામાં આવી જાય	તેનો વિચાર કરવો)	મેળવણુ=મેળવણી
છે તેમજ રંધિલું	વરા=વપરાશ	બેસ્વાદ=સ્વાદ ન લાગે
તરતમાં ખપી જાય	અનુભવ=મહાવરો	એવી

આતશ=ગરમી ખાતર=માટે મના=મનાઈ; ના
 હરમી=હમરી જીવ=જીવાત રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર
 સવાલ—રસોઈમાં કરકસર કેવી રીતે કરવી તે સમજાવો.

પાઠ ૬૧. ખુલાસો=સલાહ; અ- પ્રવેશ=પેસવું તે
 પાર=કિનારો બિપ્રાય કસર=ખામી; કચાશ;
 શરૂઆત=આરંભ સાંતર=સીધું; રસોઈની બાકી
 કટેલું=વધારે ઉકાળેલું સામગ્રી ગપ્પાં=જુદા તડાકા
 હાજરી=ધોડું ખાતું તે; મેળવું=સમારવું ચર્ચા=વાદ
 નારતો પાતળ=પાનું; પતવાળી

સવાલ—પુરી બાગીએ તો મોર મોર થઈ જતી તેનું કારણ
 શું ? પુરી દહા જેવી ધૂલવાનું કારણ શું ?

પાઠ ૬૨. કેસરી ખાત પાટી=રીત
 ખીરંજ=મીઠો ખાત; ટાચેટચકે=વાર તહેવારે સુદામ=ખાસ; જરૂર

જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડ્યો અને જેનું અથાણું
 બગડ્યું તેનું વરસ બગડ્યું. મતલબ કે દાળ બગડવાથી ખાવાની
 મજા જતી રહી, તેથી તે દિવસ બૂખમરો થયો, અને અથાણું
 બગડી જાય તો આખું વરસ અથાણું વગર આપણ પડે માટે એ
 બે વસ્તુ કરવામાં ખાસ કાળજી રાખવી.

મેળવણુ=શાકભાજી વેસણુ=અણુનો ભેટ કરતાં વધારે ઉતાવળ
 નાખવા તે લપલપાટ=જોડાએ તે એધો=કાચો; કડક

સવાલ—“ જેની દાળ બગડી તેનો દહાડો બગડ્યો અને
 જેનું અથાણું બગડ્યું તેનું વરસ બગડ્યું ” અને “ દાઘ કરે કે દાટ
 કરે ” એ કહેવત બરાબર સમજાવો.

પાઠ ૬૩.	ઉદ્દેગ=શોક; ચિંતા	વાની ટેવ
ઉમડા=અડખડા	કૃત્ય=કામ	વારી=વખત
સપલપાટ=જોડો તે	અકરાંતીઆવેડા=ખાઉ-	સહુતા=શાલય
કરતાં વધારે ઉત્તમ	ધરાપણું; બહુ ખા-	

સવાસ—ખાવામાં કદ કદ બાળત ધ્યાનમાં રાખવી.

પાઠ ૬૪.	સમાર=દુરસ્ત	ખનિજ=ખાણુમાંથી
એંછન=વરાળની ચાલ-	રિનઝંધ=નેલ જેવું ચીકણું	ઉત્પન્ન થએલા
તો સંચો	ચરખી=ચામડીની અદર	પ્રવ=પ્રવાહી
કુદરતી=સ્વાભાવિક;	હરેસો ચીકણું પદાર્થ	પાચનરસ=પચાવનાર
હાથે ચૂકેલી	અંગ=ભાગ	સત્વ
કાચમ રાખવા=ટકાવી	લાઠી=ખોળ	પુષ્ટિકારક=જેર આપ-
રાખવા	સમાવેશ=સમાસ	નાર; તાકાતવાન
ધરી=લાટ; પૈડાં બેરવ	પોટાશ=વનસ્પતિની	માંસાદારી=માંસ ખાનાર
વાની દાંડી	રાખમાંથી કાઢેલો	વનસ્પતિજન્ય=વનસ્પ-
નિરંતર=દુર્મેશાં	એક જાતનો ખાર	તિમાંથી ઉત્પન્ન થએલા

સવાસ—ખોરકની જરૂર શા માટે છે ? ચરખી વધારવા માટે કયા પદાર્થ ખાવાની જરૂર છે ? કયા પદાર્થ માંસ વધારે છે ? હાર પદાર્થ ખાવાની જરૂર શા માટે છે ? દૂધ કરતાં પશુ વધારે ફાવદા-કારક શું છે ? વનસ્પતિજન્ય પદાર્થના જેટલા વર્ગ ખાડી શકાય ને તે કયા કયા ?

પાઠ ૬૫.	જડરામિ=જડરમાંની	રંગો=નસો
ચુકું=ચુસું	ગરમી જે અલ પચા-	તેજ=જુરસો; શક્તિ
પોષણ=ચુખરાન	વે છે તે	ચાતતંત્ર=મગમને ખખટ

પહોંચાડનારી ઝીણી | મગજ=ભેજી; માથાની | કિયા=કાર્ય
તાર જેવી નસો | અંદરનો બાગ

સવાલ—દાણામાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે ? દાણામાં
વધારે પુષ્ટિકારક શું છે ? કઠોળમાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે ?
કંદમૂળમાં શેનો શેનો સમાવેશ થાય છે ? લીલાં શાકભાજીમાં કયું તત્વ
વધારે હોય છે ? ચા, કાફી અને કેકો એ ત્રણમાં વધારે ફાવદાકારક શું છે ?

પાઠ ૬૬.	આકર્ષાય=ખેંચાય	અર્થે=માટે
અમરકારી=નવાહ જેવી	સૂક્ષ્મ=પારીક; ઝીણા	કુંડાં=વરડાં
ડોંડવું=છંડવું	અધાર=પક્ષીની વિઠા	વરડાં=ફણુગા પુટેસા
તૂર=આંકડાનું રૂધી	વેરાન=ઉજાડ	કઠોળના દાણા
વિટાએલું ખી	નરી=એકલી	છવંત=છવવાળો
નરમો=દેવકપાસ	નરીઆંખે=સૂક્ષ્મદર્શક	રક્ષણુ=સંભાળ
સાકા=રેસા; તાંતણુ	ચંત્ર વગર	

સવાલ—વનસ્પતિને ગમે ત્યાં ઉગાડવા માટે પરમેશ્વરે શી યુક્તિ કરી છે ?

પાઠ ૬૭.	દેશના ભોક, જેને	કે ખીણું કંઈ કઠોળ
કઠોળ=દિહળ પાન્ય	હિંદુસ્તાની ભોક ફહે	બેળીને તેના ભોગના
દિહળ=ખે દાળ થાય	છે તે	રોટલા કરે છે તે
એકું	સોતી=સાથે	વેદમી=પુરણુપોળી
પૂર્વોઆ=પૂર્વ ભણીના	અડદાળુ=અડદ બાજરી	ખાદી=અછરણુ; અપચો

સવાલ—કઠોળનો ઉપયોગ કહો

પાઠ ૬૮.	મીઠો, ખાટો, ખારો	આમોળીઆંકેરીના
લાળ=ચીકણું શુંક	કડવો, કટાણુ અનેતીખો	કકડાને મીઠું હા
ખટરસ=છ રસ જેવા કે	સખરસ=મીઠું	સુકવી મૂકેલા તે

સવાલ—મસાલાનાં નામ દો.

પાઠ ૬૯.

તેજના=આદુ, સંકે,
મરી, તજ, લવંગ,
જયફળ, ઈલાયચી,
વગેરે; જડરાગ્નિને તેજ
કરનાર વસ્તુ
પ્રદિપ્ત=નેજવાળી
પાક=પુષ્ટિકારક ને
પાચનકાર ખોરાક;
સાલમપાક, હરડેપાક
વગેરે
અંતરજાલ=માંહેની જાલ
મીનો=કેદ; ઘેન

સવાસન—પા કયા બીમાંથી તેજ કાઢવામાં આવે છે ? તેજનો ઉપયોગ કહો.

પાઠ ૭૧.

ફેરીઆ=શરીમાં ફેરી ફરી
માલ વેચનાર

સવાસન—ફેરીઆ પાસેથી માલ ન લેતાં

શું લાભ ? જ્યાંજે માલ ક્યાંથી લેવો ?

પાઠ ૭૨.

પરગામી=પરદેશના ર-
હેવાસી
કમાણી=પેદાશ

સુવાસિત=સારીવાસવાળો
જડરાગ્નિ=પેટનો અગ્નિ
જે અન્ન પચાવે છે તે
અધક્રાશ=કમજીવન
મુખવાસ=જે ખાવાથી
મોં સુગંધીદાર થાય
તેવા પદાર્થો
તીવ્ર=જલદ
શ્રીમંત=પૈસાદાર
ફૂટી=નાબી
કરતુરીમૃગ=જે હરણુ-
માંથી કરતુરી નીકળે
છે તે (મૃગ=હરણુ)

બીડ=કંટાળો; અણુગમો
મરખડ=ગોટાળો; લુચ્ચાઈ
દેખાવડો=શૌભીનો

હરાદો=મનચુમો; વિચાર
ચિટખણા=હરકત; આપદા
તંદુરસ્તી=આરોગ્યતા
ઘરદી=બેજ

પાઠ ૭૦.

ચિદાણું=ચીકટવાળું
જલદ=સખત; તીવ્ર
સરસીકં=સરસવતું તેજ
ડોળીકું=ડોળીમાંથી
કાઢેલું તેજ
કાબરી=કસુંબીના છા-
ડનાં બી
તેજ=પ્રકાશ
ફૂલેલ=ફૂલતું તેજ
વેદ=છિદ્ર
અહણુ કરે છે=લે છે.
ગુલાબ=રેશ; જાડા

પાલવે=મોજે; પરગડે
અણુચુટકે=નામજાને
ગોટાળો=ચુંચવણુ

બજારમાંથી લેવાથી

વગ=સગવડ; સેત્ર
દક્ષિણદાર=દક્ષિણ દિ-
શાના પ્રારથાવાળું
નખોદ=સંત્યાનાસ

વાછડે=વાથી છોડેલા	વાની જગા	મોખરે=આગળના બા-
છાંટા	અલગ=જુદા; નોખા	મમાં
ખડ=ખોરડો	સંકામ=જાનરૂ	ઢાઢા=કોઢી ગમેલો
સોહ=સગડ; જોગવાઈ	પ્રવેશ કરે=દાખલ થાય	કચેરી વગેરે
કોઢીયા=દોરને બાંધ		ધરન=ભય; બીક

સવાલ—ધર બાંધવામાં કઈ કઈ વાતો ધ્યાનમાં રાખવી ?

પાઠ ૭૩.

ત્રાસ=કંટાળો; અણુગમે	ચંદણ=સૂર્ય ચંદ્રના	ધટમાચી=ગોળી મૂકવા
અવરન=જરૂર	નિંજપર પડતી	માટે બનાવેલી માચી.
ધુણી=ધુનાડો	પૂરનાંની છાયા	કોડિઆરો=ખામણું જે-
લાદી=ધડીને તૈયાર	તેવણ=નાદવાની જગા	વા માટીનાં થાય છે તે
કરેલો પાનગો પાથર	ખાવા=ખાવાં	છોલ=ટોલાણું
આગમણી=ચુકત ની	અલગ=જુદી; અલાવદી	મહારાજ=કમાન
આગળ ચોલી જેવું	આડ=આતરો	છાગી=પડ
તપેતાં, લોકડાં વગેરે	કિચેલી=કાઢી	ધટ=જાડું
રફવા માટે કરે છે તે	દુર્ગેધ=ખરબ વાસ	સંભવ=ખાશા
	મટકું=મોળી	

સવાલ—રસાડું અને પાણિઆરું સ્વચ્છ રાખવાની જરૂર શા માટે છે ? જે સ્વચ્છ ન રાખીએ તો શું થયે ?

પાઠ ૭૪.

ધરવાખરો=રાતરચીકું	તકલદી=દેખારડો પણ	નકરી=કોતરણુ
અનુલવ=માહોતી	જલદી બાંગી તૂટી	મખડગની=વમાવવાની
શરિત=ગજુ	જાય એવો	ગુંજાન=શકિત; રિયતિ
સરશે=થશે	માયે ન મારે=આપણી	હમ=રીત
ઉપરાન=વધારે	મરજી વિરેલ સમજાવીને	માલ=સોખા
નિરુપયોગી=નકામી	ન આપે	જિજ્ઞાસ=પાથરણુ
		ગલેફ=કવર

સવાલ—ધરવાખરો વસાવવામાં શાની શાની જરૂર છે ?

કાઠ પશુ વસ્તુ લેનાં પદેલાં કર્મ કમ બાગતનો વિચાર કરવો ? ઉપાર
લાવવાની ટેવ રાખવાથી શો ગેરલાભ થાય ?

પાઠ ૭૫	કૃપળો=સુવાના ખાટ-	મોઝાડ=નળાખીર પા-
ખડો=દાખલા; બોધ	તાને બે આડી લાક-	સરથનું છુગડું
અનુકરણ=નકલ	ડની પરીઓ દેખ	રાયરત્નું ધું=ધરવાખરો;
વલણુ=ઠંડા; ટૂંતો	છે તે (કેવી ને ઇમ	ધરમાં વપરાતો સર-
અંતુછાન=દુવાલ [દોરી	અને આડી ને કૃપળું)	સામાન
વાણુ=ખ દસો બરવાની	છપર પવન=મરુછાદાન	મોટીઆળું=મોર્નીંગણુ;
	નાખી શકાય એવો પક્ષગ	આનાર્ગી

સવાલ—કળીઓ કેવી પસંદ કરવી ? કમ વસ્તુઓ ખરીદી
રાખવી જોઈએ ? ગિછાનાં કેવાં જોઈએ ?

પાઠ ૭૬.	હોય છે તે	મરામત=દુરસ્તી
ખડકી=નાનીગલી; ડેલી	સુધડ=ચેકખાઈવાળી	નાસદાયક=કટાળો
રેશ=ઝરૂખો	ધધુડા=ધાધવા	બેચેની=અસુખ
ચોટી=ચેરસ પત્થર	લીલ=સેરાગ	જળપાત્ર=પાણીનું વાસણ
જે ચોકથી કંચો	માઝા=અઢવ; મલાયજો	દુરસ્તી=મરામત

સવાલ—ચોકડી ઉંડાઈ મધ્યમ શા માટે રાખવી ? ખાળના મોઢાપર
જળી મૂકવાનું કારણ શું ? મરુછર પેદા ન થવા માટે શું ઉપાય કરશો ?
પશુઆરું, ચોકડી પાસે રાખવું કે નહિ ? અંતે નહિ તો શા માટે ?

પાઠ ૭૭.	મધા નક્ષત્ર=ચંદ્રને પુ-	બુધખો કહે છે. મધા
મહલત=ચૂક; બેદરકારી	ધીની આસપાસ ફર-	નક્ષત્ર બાદરવા મઢી-
અવરજવર=આવ જ	વાના માર્ગના રીઝ	નામાં આવે છે
સ્પર્શ=અડકવું તે	ભાગ કરેલા છે, તેમને	મલીચો=ગંદકી
કાળે=લાંબે વખતે	નક્ષત્ર એટલે તારાનો	પોલાણુ=પોકળ જગા

સવાલ—ટાંકણું પાણી સ્વચ્છ રહેતા માટે કર્મ કમ બાગત પર ધ્યાન

આપશે ? ગામના પાદરના અને ગામની અંદરના કુવાના પાણીમાં ફેર
શા માટે હોય છે ? મહાન કે દહેલીમાં કેટલા ખાડા હોય અને તે કયા કયા ?

પાઠ ૭૮.	સતી=પેચ	સવેળા=વહેલા; વેળાસર
કુવારો=કંચે ઉડતું પાણી	સેર=પાણીની ઉંચે ઉ-	વેદ=છિદ્ર
ટગર ટગર=એકા નજરે	ડતી ત્રીણી ધાર	ચાલુ=કાલમ

સવાસ-લવણ્યે છોકરાઓને કુવારા કંચે જોડે છે એ શ્રી રીને સમગ્રજી
તે તમે પ્રથમથી સમજવો. પાણીના કયા ગુણને આધારે કુવારો જોડે છે ?

પાઠ ૭૯.	સમોવણુ=કિના પાણીમાં	અટકળ=ધારણા; ખ્યાલ
ઝરા=ઝરણ	ટાફું પાણી રડ-	સપાટી=કપડો ભાગ
ખીણુ=એ પહાડ અથવા	વામાં આવે છે તે	સંધોમ=મળી જવું તે;
ટેકરા વચ્ચેની નિ-	સહેતું=ચોક્કું મરમ;	મેળાપ [મલકીતું
ચ.ણુ જગા	હુંદાએણુ	આગવું=પોતાની

સવાસ—કિના પાણીના કુંડનું પાણી ચાખવાથી કેવું લાગે છે? ગુજ-
રાત પ્રાંતમાં કિના પાણીના કુંડ કયાં કયાં છે ? કુંડનું પાણી કિનું શા
કારણથી ઢરે ? યુરોપખંડના વાલવ કોણમાં કયા ખેટના કિના ઝરા છે ?

પાઠ ૮૦.	સંજ્ઞેય=નનાર; પ્રસંગ	ખેડાળ=કદરૂપું
રેશમ=ફીર	પુષ્ટ=જેરાવર	કોશ્ટો=લાંબી ઝોળ હડી
રૂપાંતર=રૂપમાં ફેરફાર;	ખાલ=ચામડી; ત્વચા	ભરાઉ=પૂર
જુદાં જુદાં રૂપ	સોદમજા=સુંદર; સૌ-	પરિપૂર્ણ=સંપૂર્ણ; સારી
ખોળીયાં=ચારીર	ભિતા	પેટ

સવાસ—પાણીઓને ખોળીયાં શા માટે બદલવાં પડે છે ? રેશમના
ઢીઝના રૂપાંતર ગણવો. આ પાઠમાંથી શું શિખામણ મળે છે ?

[સમાપ્ત]

મેસર્સ. સી. ડી. શાહ એન્ડ કો. લ્હા. કુત.

બ્રિટિશ ગિવેડિ વાચનમાળાના અર્થો.

પુસ્તક ૧ જાના ૦-૪-૦ પુસ્તક ૫ માના ૦-૮-૦

પુસ્તક ૨ જાના ૦-૫-૦ પુસ્તક ૬ જાના ૦-૬-૦

પુસ્તક ૩ જાના ૦-૬-૦

પુસ્તક ૪ જાના ૦-૭-૦ પુસ્તક ૭ માના ૦ ૧૦ ૦

—: વર્નાક્યુલર ટેકસ્ટ બુક્સના અર્થો —

બાળવર્ગની નોટ બે આના પાંચનીના અર્થ ૦-૮-૦

પહેલીના અર્થ ૦-૨-૬ છઠ્ઠીના અર્થ ૦-૬-૦

બીજીના અર્થ ૦-૪-૦ સાતમીના અર્થ ૦ ૧૦ ૦

ત્રીજીના અર્થ ૦-૫-૦ કન્યા ૧ લીના અર્થ ૦-૪-૦

ચોથીના અર્થ ૦-૬-૬ કન્યા ૩ લીના અર્થ ૦-૭-૦

“ ડિક્ટેશન શિક્ષક ”

બાળપોથીનો ૦-૨-૦ ત્રીજીનો ૦-૩-૦

પહેલીનો ૦-૨-૬ ચોથીનો ૦-૪-૦

બીજીનો ૦-૩-૦ પાંચમીનો ૦-૪-૦

દરેક ધારણના “મુખ્યગણિત શિક્ષક” તૈયાર છે

ગુજરાતની સાં બૂગેજની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૩ આના

મુખ્ય ઈલાકાની બૂગેજની પ્રશ્નોત્તરમાળા ૪૧ આના

બીજા ધોરણ માટે અંગ્રેજીના મનોચરન પાંચ આના

મુસ્ત જિલ્લાનો બૂગેજ શિક્ષક ત્રણ આના.

છગનલાલ મોતીરામ શાહ. શાહપોર-મુસ્ત.

મુસ્ત જિલ્લાનો નકશો પાંચ આના.

